

TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA

SESLENME SÖZLERİ

Merve DEMİRBAŞ

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2017

TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA SESLENME SÖZLERİ

Merve DEMİRBAŞ

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Dili Bilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir, 2017

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Merve DEMİRBAŞ tarafından hazırlanan “Türkiye Türkçesi Ağzlarında Seslenme Sözleri” başlıklı bu çalışma 19.01.2017 tarihinde Eskişehir Osmangazi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Celal DEMİR

Üye: Prof. Dr. Erdoğan BOZ (Danışman)

Üye: Yrd. Doç. Dr. Dilek ERENOĞLU ATAİZİ

ONAY

19/01/2017

Prof. Dr. Hasan Hüseyin ADALIOĞLU

Enstitü Müdürü

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin/projenin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Merve DEMİRBAŞ

ÖZET

TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA SESLENME SÖZLERİ

DEMİRBAŞ, Merve

Yüksek Lisans-2017

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Dili Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Erdoğan BOZ

Bu çalışmada seslenme sözlerinin Türkiye Türkçesi ağızlarındaki durumu üzerinde durulmuştur. Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde *seslenme sözleri için kullanılan terimler, seslenme sözlerinin aldığı ekler, seslenme sözlerinin söz varlığı, sözcük türü bakımından seslenme sözleri, cümle ögesi olarak seslenme sözleri, seslenme sözlerinin kullanım alanları* vd. oluşturmaktadır. Çalışmanın ikinci kısmı ise bulgular bölümüdür. Türkiye Türkçesinin dört ana ağız bölgesinin her birinden o ağız bölgesinin özelliklerini belirgin şekilde yansıtan araştırmalar taranarak seslenme sözleri çıkartılmıştır. Bu bulgulardan hareketle de seslenme sözlerini oluşturan yapıların bir tasnif denemesi yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Seslenme, Seslenme Sözleri, Hitap, Türkiye Türkçesi Ağızlarında Seslenme.

ABSTRACT

ADDRESSING WORDS IN TURKEY TURKISH DIALECTS

DEMİRBAŞ, Merve

Master Thesis-2017

Department of Turkish Language and Literature

Field of Turkish Language

Advisor: Erdoğan Boz

This study focus on the situation of addressing words in Turkey dialects. The study formed as two parts. The first part of study is formed from terms for addressing words, morphem staken by *adressing words*, *vocabulary of adresssing words*, *adressing words in regard to part of speech*, *adressing words as sentence element*, *usagearea of adresing words* andect. These condpart is findings. Adresseng words were detected by scanning studies that represent the features of dialect are clearly from each of four main dialects in Turkey Turkish. A classification trial for structures that adresssing words was made with reference to the findings.

Keywords: Addressing, addressing words, addressing, addressing in Turkey Turkish dialects

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	viii
ABSTRACT	ix
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR	xiv
METİNLERDE KULLANILAN ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ	xv
TARANAN ESERLERİN KISALTMALARI.....	xvii
ÖNSÖZ.....	xviii
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

1. SESLENME, HİTAP VE ÜNLEM ÜZERİNE TARTIŞMALAR.....	3
1.1. Seslenme	3
1.2. Hitap	4
1.3. Ünlem.....	5
1.4. Kalıp Sözler	7
2. SES DEĞERİ (BİLGİSİ) BAKIMINDAN SESLENME SÖZLERİ	7
3. SÖZCÜK TÜRÜ BAKIMINDAN SESLENME SÖZLERİ.....	9
4. CÜMLE ÖGESİ OLARAK SESLENME SÖZLERİ	12
5. SESLENME SÖZLERİNİN ALDIĞI EKLER	14
6. SESLENME SÖZLERİNİN OLUŞUMUNDA SÖZ ÖBEKLERİ	16
7. SESLENME SÖZLERİNDE NOKTALAMA İŞARETLERİ VE VURGU ...	18
8. TÜRKÇENİN GENEL SÖZ VARLIĞI İÇİNDE SESLENME SÖZLERİ....	19
9. SESLENME SÖZLERİNİN KULLANIM ALANLARI	23
10. SESLENME SÖZLERİNİ OLUŞTURAN YAPILAR	27

2. BÖLÜM

TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA SESLENME SÖZLERİ

BULGULAR

1. SÖZCÜK VE BİRLEŞİK SÖZCÜKLERLE YAPILAN SESLENMELER

.....	29
1.1. ADLAR İLE YAPILAN SESLENMELER.....	29
1.1.1.ÖZEL ADLAR.....	29
1.1.1.1. ÖZEL ADLARIN GERÇEK KULLANIMI	30
1.1.1.1.1. ÖZEL AD+{Im} (İyelik).....	35
1.1.1.1.2. ÖZEL İSİM +{cIk}.....	36
1.1.1.2. ÖZEL ADLARIN SÖZDE KULLANIMI	36
1.1.1.3. ÖZEL ADLARIN KIRPILMASI.....	36
1.1.2. TAKMA ADLAR	38
1.1.3. AKRABALIK ADLARI	38
1.1.3.1. AKRABALIK ADLARININ GERÇEK KULLANIMI.....	39
1.1.3.1.1.AKRABALIK ADLARININ GERÇEK KULLANIMI +{Im} (İyelik)	42
1.1.3.1.2. AKRABALIK ADLARININ GERÇEK KULLANIMI +{cIk}+{Im} (İyelik).....	44
1.1.3.2. AKRABALIK ADLARININ SÖZDE KULLANIMI.....	45
1.1.3.2.1. AKRABALIK ADLARININ SÖZDE KULLANIMI + {Im} (iyelik).....	47
1.1.4. KÜÇÜLTME/ULULAMA/SEVGİ ADLARI	49
1.1.4.1. KÜÇÜLTME/ULULAMA/ SEVGİ ADLARI+{Im} (iyelik)	53
1.1.4.2. KÜÇÜLTME/ULULAMA/ SEVGİ ADLARI+{cIk} +{Im} (iyelik)	56
1.1.5. AZARLAMA/KÜÇÜMSEME/HAKARET/ KÜFÜR ADLARI	56

1.1.6. CİNSİYET AYRIMI GÖSTEREN ADLARLA.....	57
1.1.6.1. DİŞİLLİK ADLARI.....	57
1.1.6.2. ERİLLİK ADLARI	58
1.1.7. UNVAN, MESLEK VE UĞRAŞ ADLARI	59
1.1.7.1. UNVAN, MESLEK VE UĞRAŞ ADLARI+{Im} (iyelik)	63
1.1.8. TABİAT UNSURU OLAN ADLAR.....	65
1.1.9. HAYVAN ADLARI	66
1.1.10. MEKAN ADLARI.....	67
1.1.11. ŞEHİR/ÜLKE ADLARI	67
1.1.12. BİR ŞEHİRE MENSUPLUK BİLİNER ADLAR.....	68
1.1.13. KAVİM/MİLLET ADLARI	68
1.1.14. TOPLULUK ADLARI.....	68
1.2. SIFAT	69
1.3. ADILLAR.....	69
1.3.1. TEKİL ADILLAR.....	69
1.3.2. ÇOĞUL ADILLAR	70
1.4. ÜNLEMLER.....	70
1.4.1. DUYGU, HEYECAN VS. BELİRTEN ÜNLEMLER.....	70
2. SÖZCÜK ÖBEKLERİYLE YAPILAN SESLENMELER	76
2.1. ÜNLEM ÖBEKLERİ	76
2.1.1. ÜNLEM + AD/AKRABALIK ADI.....	76
2.1.2. ÜNLEM AD/AKRABALIK ADI+{Im} (iyelik)/+cAğzIm/+cIm	89
2.1.3. ÜNLEM + SIFAT/LAKAP.....	95
2.1.4. ÜNLEM + BİRLEŞİK SÖZCÜK	96
2.1.5. ÜNLEM + UNVAN.....	96
2.1.6. ÜNLEM + AD ÖBEĞİ	97

2.1.7.ÜNLEM + SIFAT ÖBEĞİ.....	98
2.1.8. ÜNLEM + UNVAN ÖBEĞİ.....	101
2.2. UNVAN (MESLEK, UĞRAŞ) ÖBEKLERİ.....	102
2.2.1. KİŞİ ADI+UNVAN VEYA AKRABALIK ADI	102
2.2.2. MESLEK ADI+UNVAN	110
2.2.3. UNVAN + MESLEK ADI.....	112
2.2.4. SIFAT + UNVAN ÖBEĞİ.....	113
2.3. AD ÖBEKLERİ.....	113
2.4. BİRLEŞİK AD ÖBELERİ.....	116
2.5. SIFAT ÖBEKLERİ.....	116
2.6. TEKRAR ÖBEKLERİ.....	124
2.7. PEKİŞTİRME ÖBEKLERİ	128
2.7.1. PEKİŞTİRME + AD	128
2.7.2. AD + PEKİŞTİRME	128
3. TÜMCELERLE YAPILAN SESLENMELER	128
4. KARMA BİÇİMLERLE YAPILAN SESLENMELER	136
4.1. ÜNLEM+AD+ÜNLEM.....	136
4.2. UNVAN ÖBEĞİ+ÜNLEM	136
4.3. UNVAN + BİRLEŞİK AD ÖBEĞİ.....	136
4.4. AD + ÜNLEM	137
4.5. UNVAN + ÜNLEM	137
5. KALIP SÖZLERLE YAPILAN SESLENMELER.....	138
6. SATICI SÖZLERİYLE YAPILAN SESLENMELER.....	140
7. KENDİNE SESLENME.....	140
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	142
KAYNAKÇA	144

KISALTMALAR

vb. : ve benzerleri

vd. : ve diğçerleri

GTS : Güncel Türkçe Sözlç

MBTS : Misalli Büyük Türkçe Sözlük

TS : Türkçe Sözlük

METİNLERDE KULLANILAN ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ¹

Ünlüler

(-) : Ünlülerde uzunluk işareti: ā, ē, ī, ō, ū, æ, Å

(˘) : Ünlüler üzerinde kısalık işareti: ă, ě, ĭ, ǫ, ʉ, Ø

(^) : Ünlüler üzerinde bulanıklık işareti: â, î, û, ô

(ˆ) : Ünlüler üzerinde yarı incelme/kalınlaşma işareti

á: a-e arası ünlü

ó: o-ö arası ünlü

é: e-a arası ünlü

ú: u-ü arası ünlü

í: ı-i arası ünlü

(˙) : Geniş ünlüler üzerinde yarı daralma işareti

à: a-ı arası ünlü

ŭ: u-ı arası ünlü

è: e-i arası ünlü

ű: ü-i arası ünlü

Ō: o-u arası ünlü

Ünsüzler

(h): Hıtlıtlı h sesi

(h): Nefesli h sesi

(k): Arka damak k'si

(g): Hırıltılı ğ ünsüzü

(n): Damak n'si

(v): Çift dudak v'si

('): Hemze

('): Ayın

('): Ünsüzler üzerinde telaffuz noktasının daha öne kaydığını gösteren işaret

¹ Bu şablon Özgür Ay'ın *Türkiye Türkçesi Ağzlarında Fiil Çekimi* adlı çalışmasından alınmıştır.

(ğ): Kalın ve yarı kalın ünlülerle hece kuran ön damak g'si

(k): Kalın ve yarı kalın ünlülerle hece kuran ön damak k'si

(l): Kalın ve yarı kalın ünlülerle hece kuran ön damak l'si

(n): Kalın ve yarı kalın ünlülerle hece kuran ön damak n'si

Majeskül Harf (Yarı Sedalılık İşareti)

(Ç) : ç-c arası ünsüz

(F) : f-v arası ünsüz

(K) : k-g arası ünsüz

(Q) : q-ğ arası ünsüz

(P) : p-b arası ünsüz

(S) : s-z arası ünsüz

(T) : t-d arası ünsüz

(.) : Bağlantı (lision) işareti

TARANAN ESERLERİN KISALTMALARI

AMA	: Afyonkarahisar Merkez Ağzı
AOA	: Adana ve Osmaniye İlleri Ağızları
AYA	: Ardanuç ve Yöresi Ağızları
ÇÇYA	: Çüngüş ve Çermik Yöresi Ağzı
EA	: Erzurum İli Ağızları
EİA	: Edirne İli Ağızları
KİA	: Kars İli Ağızları
KYA	: Kırşehir ve Yöresi Ağızlar
MİA	: Malatya İli Ağızları
MYA	: Muğla ve Yöresi Ağızları
SMA	: Siverek Merkez Ağzı
TYA	: Trabzon ve Yöresi Ağızları

ÖNSÖZ

Kişileri, grupları, canlı ve cansız varlıkları çağırmak, uyarmak, iletişim ortamına çekmek amacıyla kullanılan sözlere *sesleme sözleri* denir. Seslenme sözleri yediden yetmişe yaş, statü, zeka, eğitim farkı gözetmeksizin herkesin her an kullandığı sözlerdir. Bu açıdan önemli bir yere sahiptir. Dilimizde bu kadar geniş bir alan kaplayan seslenme sözlerinin ne olduğu, hangi ekleri aldığı, sözcük türü bakımından hangi kategoride değerlendirilmesi gerektiği, cümle ögesi olarak hangi konumda bulunduğu dair sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır.

Çalışmamızda, seslenme sözleri açısından oldukça zengin olan Türkiye Türkçesi ağızları taranarak elde edilen bulgularla bir tasnif denemesi yapılmış ve böylelikle teoriye katkıda bulunmak hedeflenmiştir.

Meslekte ilk günkü heyecanını her zaman yaşayan ve bizlere yaşatan; yüksek lisans eğitimim ve tez yazım süresince sabrını, yardımını ve vaktini benden esirgemeyen; öğrencisi olmaktan ötürü büyük onur duyduğum değerli danışmanım Prof. Dr. Erdoğan Boz'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Eşim Çağlar Demirbaş'a da bu süreçte bana destek olduğu için teşekkürlerimi ve minnettarlığımı sunuyorum.

Merve DEMİRBAŞ

Ocak-2017

GİRİŞ

Konu

İletişim, geçmişten bugüne hayatımızın olmazsa olmazını oluşturmaktadır. İnsanlar gerek kendi aralarında gerekse diğer canlılarla bir arada yaşayabilmek için iletişimle iç içe olmak zorundadır. İletişim hem sözlü hem de yazılı gerçekleşebilmektedir. Bunun yanı sıra jest ve mimikler de iletişimin bir parçasını oluşturmaktadır. Etkili bir iletişimin olabilmesi için ise alıcının iletişim ortamına çekilmesi gerekmektedir. Bu çekim çoğunlukla *seslenme sözleri* olarak adlandırılan sözlerle gerçekleştirilir. *Seslenme sözlerinin* birçok işlevi olsa da temel işlevi alıcıyı iletişim ortamına çekmektir.

Gönderici ile alıcı arasındaki ilişki iletişimin temelini oluşturmaktadır. Gönderici seslenme aracılığı ile alıcıyı iletişim ortamına çeker. Burada hem göndericinin hem de alıcının durumu çok önemlidir. Çünkü iki taraflı olan bu iletişimde sınır çizmek pek mümkün değildir. Göndericide de alıcıda da yaş, statü, zekâ gibi sınırlar olmadığı gibi kimi durumlarda aynı dili konuşma zorunluluğu bile yoktur. Gönderici ve alıcı dışında elbette iletişimin diğer unsurları olan ileti, dönüt, kanal gibi unsurlar dikkat çekicidir. Verilmek istenen mesaja, bulunulan ortama, amaca göre seslenme sözlerinin durumu ve niteliği değişecektir.

Bu çalışmanın konusu iletişimin önemli bir unsuru olan seslenme sözlerinin özellikle Türkiye Türkçesi ağızlarındaki durumudur. Seslenme sözleri nelerdir? Seslenme sözlerini oluşturan yapılar nelerdir? Sözcük türü ve cümle ögesi bakımından hangi kategoride değerlendirilmelidir? gibi soruların cevabı çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır.

Amaç

Çalışmamızın amacı seslenme sözlerinin Türkiye Türkçesi ağızlarındaki durumunu belirleyerek şimdiye kadar yapılmış olan tasniflerin gelişmesine katkıda bulunmaktır.

Problem

Seslenme sözleri dilimizde hem anlam bakımından hem de yapı bakımından çok fazla çeşitlilik göstermektedir. Seslenme sözleriyle ilgili birçok bildiri ve makale bulunmaktadır. Ancak özellikle çeşitliliğin daha fazla bulunduğu Türkiye Türkçesi ağızlarında konuya ilişkin lisansüstü tez düzeyinde herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

Yöntem

Çalışmada öncelikle seslenme sözlerine ilişkin alan literatürü taranarak teorik alt yapı oluşturulacaktır. Uygulama için Türkiye Türkçesinin dört ana ağız bölgesinin özelliklerini yansıtacak şekilde farklı ağızlardan on bir kitap veya tez taranarak seslenme sözlerine ilişkin veriler toplanacaktır. Toplanan verilerden aynı eserde birden fazla karşılaşılan seslenme sözleri için yalnızca bir örnek alınacak, birden fazla eserde karşılaşılan aynı örneklerde ise yalnızca bir ağızdan örnek alınacak ve diğer ağızlarda yer alan örneklere yer verilmeyecektir. Bu tutum örneklerin çok fazla oluşundan kaynaklanmaktadır. Çalışmada elde edilen bulgular, seslenme sözlerinin oluşturduğu yapılar dikkate alınarak tasnif edilecektir.

Kapsam ve Sınırlılıklar

Çalışmada veri toplamak üzere Türkiye Türkçesinin dört ana ağız bölgesinin özelliklerini yansıtacak şekilde farklı ağızlardan on bir kitap veya tez seçilmiştir. Bu kapsamda farklı ağızlardan seçilen eserlerde geçen seslenme sözleri tespit edilip bir tasnif denemesi yapılacaktır.

1. BÖLÜM

1. SESLENME, HİTAP VE ÜNLEM ÜZERİNE TARTIŞMALAR

Seslenme sözleri ile ilgili olarak pek çok tanım yapılmaktadır. Tanımların yanı sıra bu kavrama eş değer olduğu söylenen pek çok da kavram bulunmaktadır. *Hitaplar, kalıp sözler, ünlemler* bunlardan yalnızca birkaçıdır. Bu kavramlar yakın anlamlar içerse de birbirinin yerine kullanılması tartışmalı bir konudur.

1.1. Seslenme

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğünde (GTS) *seslenme* terimini “1. Seslenmek işi, 2. Sözü birine veya birilerine yöneltme, hitap.”² şeklinde tanımlanmaktadır. Görüldüğü gibi seslenmede sözün birine yöneltilmesi durumu vardır. Bu durumda seslenmenin gerçekleşebilmesi için en az iki kişiye ihtiyaç duyulmaktadır. Seslenen ve kendisine seslenilen. Seslenilen varlık insan olabileceği gibi insan dışındaki bir varlık da olabilmektedir. Ayrıca bu tanımda seslenme sözcüğü ile hitap sözcüğünün eş değer verildiği de görülmektedir.

Verici ile alıcı/hatip ile muhatap arasında iletişimin sağlanabilmesi için bir duruma (situation) ihtiyaç vardır. Seslenmeler (hitaplar) / seslenme grupları (hitap grupları), söz konusu iletişimin gerçekleşmesinde uyarıcı/uyarıcı/dikkat çekici görevini üstlenirler. Yani verici, alıcıya mesajı sözlü veya yazılı olarak iletirken önce ona seslenir/hitap eder ve onu bu seslenmeler vasıtasıyla iletişim ortamına çekerek mesajını iletir/bilgiyi aktarır (Alyılmaz, 1999: 534-540).

İletişimin olabilmesi için bir uyarının (seslenen) olması gerekmektedir. Yukarıda da ifade edildiği gibi seslenme sözleri bir bilginin aktarılma istenildiği, dikkatin bir noktaya çekilmek istenildiği durumlarda kullanılır. İletişim ortamına seslenme sözü yoluyla çekilen alıcıya verilmek istenen mesaj iletilir.

İnsanlar dili kullanırken pek çok farklı amaç veya sebeple ve farklı şekillerde birilerine ya da bir şeylere seslenirler. Bu seslenmeler; çağırma, uyarma, dikkat çekme, harekete geçirme, samimiyet/resmiyet gösterme, statü gösterme, onurlandırma, iletişimi kontrol etme, iletişimde olduğunu gösterme, çeşitli duyguları yansıtma (heyecan, sevinç, sevgi, saygı, nefret, korku, üzüntü, kızgınlık vb. gösterme), hakaret etme, küçük

²<http://www.tdk.gov.tr> (2 Mayıs 2016)

düşürme/aşağılama, alay etme, sitem etme, yardım isteme, azarlama, dua etme/yalvarma, tehdit etme vb. çeşitli amaç ya da sebeplerle içinde bulunulan kültür, cinsiyet, yaş, yakınlık/samimiyet, seslenen ve seslenilenin türü gibi değişkenlere bağlı olarak farklı şekillerde gerçekleşir. Bu şekilde birilerine ya da bir şeylere, onların bir takım özelliklerine göre yöneltilerek söylenen veya yazılan sözler, seslenme sözleridir (Doğru, 2015).

Yukarıda yer alan tanım hem amaç hem de seslenilen kişinin niteliklerinin verilmesi bakımından oldukça kapsamlı bir tanımdır. Seslenme sözlerinin kullanım amaçlarına çalışmanın ilerleyen kısımların ayrıntılı bir şekilde değinilecektir.

Sonuç olarak; *seslenme sözleri* verici ile alıcı diğer bir değişle hatip ile muhatap arasında iletişimin gerçekleşebilmesi için çağırma, statü gösterme, yardım isteme gibi çeşitli amaçlarla kullanılan ve uyarıcı bir görev üstlenen sözlerdir.

1.2. Hitap

Hitap terimi de seslenme sözüyle hemen hemen aynı anlamda kullanılan bir terimdir. GTS’de hitap terimi “Sözü birine veya birilerine yöneltme, seslenme.”³ şeklinde tanımlanmaktadır. Sözlükte hitap ve seslenme teriminin aynı tanımla verildiği dolayısıyla bu iki kavramın aynı anlama gelecek şekilde kullanıldığına dikkat çekilmektedir. Ancak bu iki kavramın birbirinin yerine kullanılabilmesi tartışmalı bir konudur. Kuçkartay (1997, 257), *Özbeklerde Hitap Kültürü* adlı eserinde hitap terimi için:

“Hitap, bir kişinin başka bir kişiyle veya grupla sözle bağlantı kurma işidir. İki taraf arasında sözlü bağlantı kurulduktan sonra, oluşacak işin niteliğinin ne olacağı ve nasıl ortaya çıkacağı bir yana, bağlantı kurma işinin usul ve araçları her zaman aynı olup, kalıplaşmış, standart şekillerde gerçekleşmektedir. Hitap yani seslenme işi, hitap eden kişi tarafından başka bir kişi veya gruba yönelik olarak söylenen özel kelime veya ifadedir. Bu tür kelime veya ifadeler, hitap eden ile hitap edilen arasındaki doğrudan iletişimde kullanıldığı gibi telefon konuşmasında, radyo ve televizyonda seslenmede de kullanılmaktadır. Bu araçlardan radyo ve televizyon için özel olan hitap sözleri yoktur. Ancak, telefon konuşmasında seslenme ve seslenmeye cevap olarak söylenen, Rus dili yoluyla İngiliz dilinden alınan özel kelime *allo* vardır.”

ifadelerini kullanmaktadır.

³<http://www.tdk.gov.tr> 2 Mayıs 2016.

Kuçkartay'ın ifadelerinden yola çıkılarak hitap sözlerinin seslenme sözlerinden farklı olarak özel kelime veya ifadelerden oluştuğu söylenebilir. Seslenme sözleri hitapları da içerisine alacak şekilde kullanılmaktadır. Çünkü seslenme sözleri yalnızca özel veya kalıplaşmış ifadelerden oluşmaz. Anlık oluşumlar da seslenme sözü olabilir. Örneğin; *Sevgili Anneciğim, Saygıdeğer Misafirler* gibi kalıplaşmış ifadeler daha çok hitap kategorisi altına değerlendirilirken *Miniş* sözü kişisel tercihe göre oluştuğundan seslenme sözü kategorisinde yer alır.

Hacıeminoğlu (1984: 284-286) ise hitap terimini:

“Gramer yönünden cümlenin başka öğeleriyle bağlanmayan, yalnız müracaat olunan şahsı bildiren veya nesneyi (eşyayı) adlandırmak için ismin, zamirin, isimleşmiş sıfatın veyahut onların eşdeğeri olan kelime veya kelime grubudur.”

şeklinde tanımlamaktadır. Bilindiği gibi bir sözcüğün, terimin, kavramın tanımı iki şekilde yapılabilir. Bunlardan ilki görev tanımı diğeri ise anlam tanımıdır. Hacıeminoğlu hitap sözcüğünün tanımını yaparken anlamın yanı sıra görevlerine de değinmektedir. Seslenme sözlerinin ve hitapların cümle içerisindeki görevlerine ve türlerine çalışmanın ilerleyen kısımlarında verilecektir.

1.3. Ünlem

Seslenme sözü ve hitap için verilen tanımların birçoğunda anlam ön plana çıkmaktadır. Ünlemler ise anlamlı kelimelerden oluşabileceği gibi görevli kelimelerden de oluşabilmektedir. Ancak burada daha çok görev tanımının yapıldığı görülmektedir. GTS’de ünlem terimi için “Türlü duyguları anlatan veya bir doğa sesini yansıtan kelime, nida.” tanımı yapılmaktadır. Bilindiği gibi nida terimi daha çok edebiyatta kullanılan bir terimdir ve seslenme terimiyle yakın anlamlı bir kelimedir. GTS’de tanımı yapılan üç terim içerisinde hitap ve seslenme eş değer görülürken ünlem terimi tanımının diğerlerinden ayrıldığı görülmektedir. Seslenme sözlerinin ünlemler içerisindeki yeri ise henüz tam anlamıyla belirlenememiştir.

Seslenme sözlerinin ünlemler içerisinde değerlendirilip değerlendirilmeyeceği tartışmalı konulardan bir tanesidir. Kimi kaynaklar ünlemleri edatların içerisinde değerlendirilirken kimi kaynaklarda ünlemler ayrı bir sözcük türü olarak ele

alınmaktadır. Seslenme sözlerinin sözü edilen ünlemlerin veya edatların kapsam alanına girdiği söylenmektedir. Yalnızca seslenme ifade eden ünlemler mevcut olduğu gibi ünlemlerin seslenme sözü olarak kullanıldığı durumlarda daha çok kuvvetlendirmenin bulunduğu görülmektedir. Ergin (1999: 349) ünlemleri “His ve heyecanları, sevinç, keder, ızdırap, nefret, hayıflanma, coşkunluk gibi ruh hallerini; tabiat seslerini, seslenmeleri; tasdik, ret, sorma, gösterme gibi beyan şekillerini ifade eden edatlardır.” şeklinde tanımlarken kuvvetli vurgu taşıdıklarını da belirtir.

Ergin eserinde ünlemleri edatların içerisinde alarak bu ünlemlerin seslenme de ifade ettiklerini ve vurgulu kelimeler olduklarını söyler.

Korkmaz (2009: 1144), ünlemlerin anlatım güçlerini, karşıladıkları kelimelerin ses yapılarından aldıkları için dilin öteki kelimelerinden farklı olarak vurgu ve ton bakımından da niteliklerini uygun bir özelliğe sahip olduklarını, güçlü bir vurgu taşıdıklarını; hatta bu vurgu özelliği ile başka kelime sınıflarında yer alan sözleri de birer ünlem durumuna getirebildiklerini belirtmektedir.

Karaağaç (2012: 437) ise ünlemler için;

“Birçoğu anlatım gücünü kendi ses yapılarından alırlar; fakat aralarında belirli bir duyguyu seslenme yoluyla anlatmak yanında, kendilerine özgü bir anlama sahip olanlar da vardır. Bu titremeyle sağlanır. Titreme ise, biz sözlü dil kullanımı ögesidir.”

ifadelerini kullanmaktadır. Burada seslenme sözlerini ünlemler içerisinde değerlendirir ve seslenme sözlerinin seslenmenin yanında duygu da ifade ettiklerini söyler. Buradan hareketle dilimizdeki birçok kelimede olduğu gibi seslenme sözlerinin de birden fazla işlevinin olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak; seslenme sözleri ünlemdir veya ünlemler aynı zamanda seslenme sözleridir demek doğru bir yaklaşım olmaz. Yalnızca seslenme sözü olarak kullanılan ünlemler vardır. *Aaa, hey, hop* gibi. Seslenme sözlerini kuvvetlendiren ünlemler de vardır. *Hey arkadaş!*, gibi. Ancak ünlem olmasına rağmen seslenme ifade etmeyen sözler de bulunmaktadır. *Eyvah!* gibi. Burada dikkat çeken husus seslenme sözlerinin de ünlemlerin de vurgulu kelimeler olmasıdır. Her seslenme sözü vurgulu olması açısından ünlem ifade eder ancak her ünlem seslenme ifade etmez.

1.4. Kalıp Sözlər

Dilimizde bazı anlarda söylenen kalıplaşmış sözlər vardır. Bu sözlere kalıp sözlər denilmektedir. Günlük hayatta hemen hemen her zaman kullanılan sözlərdir. Doğum, ölüm anlarında; sabah, öğle, akşam vakitlerinde; karşılaşma, veda anlarında ve bunun gibi pek çok zamanda kullanılan ikileme, deyim gibi öbekler kalıp sözlərdir.

Seslenme sözləri olarak kullanılan kalıp sözlər de vardır. Kalıp sözlər ile seslenme sözləri elbette eş değər değildir. Seslenme sözləri kalıp sözlərin alt başlıklarında biridir. Yani seslenme sözləri olarak kullanılan kalıp sözlər vardır.

Kalıp sözlər:

“Önceden belirli bir biçime girip öylece hafızada saklanan, söyleneceği sırada yeniden üretilmeyip olduğu gibi hatırlanarak ve eğer gerekiyorsa bazı ekleme ve çıkarmalar kullanılan, tek bir sözcükten, ardışık veya aralı sözcüklerden oluşabilen, belirli durumlarda toplumun benimsendiği sözləri sunarak iletişimin kurulmasına veya devamına yardım eden ve kullanım yerleri çok sınırlı olan kalıplaşmış dil birimleridir.” (Gökdayı, 2008:106)

Bireylerle iletişime geçmek, bu iletişimde samiyeti göstermek için seslenme sözü olarak kullanılan kalıp sözlər vardır. Buyurun, *efendim*, *estağfurullah*, *teveccüh gösteriyorsunuz* vb. sözlər bu sözlər arasında gösterilebilir. (Gökdayı, 2008: 104)

2. SES DEĞERİ (BİLGİSİ) BAKIMINDAN SESLENME SÖZLERİ

Seslenme sözlərine iki açıdan bakmak mümkündür. Bunlardan ilki herkes tarafından kabul edilen ortak adlandırmalardır. Bireyler nesnelere, kişilere ve insanlara onlara seslenmek amacıyla çeşitli adlandırmalar kullanırlar. Burada amaç çoğu zaman iletişim ortamı oluşturmak olmaz. Diğer bir seslenme ise çoğu zaman alıcıyı iletişim ortamına çekmek için gerçekleştirilir. Bu çalışmada seslenme sözüyle kastedilen de çağırmak, dikkati bir yöne çekmek amacıyla kullanılan seslenme sözləridir. Kitaptan, çiçekten, kuşlardan bahsederken de onları belirtmek için bir nevi seslenme sözü kullanırız ancak burada seslenme sözü adlandırma amacıyla oluşturulmuş, genel kabul görmüş bir yapı olur. Bizim için önemli olan genel kabul görenler değil, daha çok anlık oluşan tercihlerdir.

Seslenme sözlerinde ses değeriinde herhangi bir sınırlama yoktur. Seslenme sözü tek bir sestem oluşabileceğı “a” gibi birden fazla sestem “hey”de oluşabilmektedir. Bazen seslenme aynı sesin uzatılmasıyla şşşş da gerçekleşebilmektedir. Bu noktada seslenmenin iki boyutuna dikkat çekmek gerekir. Söz ve yazı boyutu. Sözlü iletişimde seslenme; vurgu ve tonlamayla anlaşılabilir. Bu nedenle dilde ekonomi yasasından yola çıkarak kullanıcılar ses değeri tek olan seslenmeleri daha fazla tercih etmektedir. Yazıda bu kullanım hitap şeklindedir ve virgül ve ünlem gibi noktalama işaretleriyle belirtilir.

Ünlemler anlatım güçlüklerini karşıladıkları kelimelerin ses yapılarından aldıkları için dilin öteki kelimelerinden farklı olarak vurgu ve ton bakımından niteliklerine uygun bir özellik taşırlar. Söz içinde, belirtmek istenen duygu ve heyecanları daha etkili duruma getirirler. Ünlemlerin vurgusu öteki kelimelerin vurgusundan daha güçlüdür. Vurguya paralel olarak önce yükselen, sonra da alçalıp kesilen bir ton da söz konusudur. Bu durum yer yer ünleme söyleyişte bir uzunluk özelliğı de katar. *oof be, eyvaah, hayhaay* (Korkmaz, 2009: 1144).

Biray, ünlemlerin ses yapısı bakımından özelliklerini beş maddede göstermektedir. Biray’ın ünlemler için sıraladığı ses özellikleri seslenme sözleri için de geçerlidir. Nitekim seslenme sözleri de ünlem olabilir. Bu maddeler şu şekilde sıralanmaktadır:

- Ünlemler bir sestem de oluşabilir. a, o
- Ünlem yapısındaki bazı ünlülerin uzun, farklı ve özel bir vurguyla söylenmesi birlikte kullanıldığı ünlemin anlamını güçlendirme amaçlıdır: Alttegen-e-e-e-e-e! Böylece, farklı tonlama ve vurgulamalara yer verilerek ünlemlerin farklı anlamlar taşımaları sağlanabilir. (Alyılmaz, 594-540)
- Ünlemler duyguları ifade ettikleri gibi sesle ilgili işaretleri de bildirirler. Bu ses işaretleri insanların duygularını en iyi ifade eden sesler olarak karşımıza çıkar. Yani ses özellikleri açısından da diğer kelime çeşitlerinden farklıdırlar. (-e,e öyle desene! // -A, a, takip eden sen miydin? // Buna başlayan kim ne/ya? // -Ah, sen görürsün!)
- Ünlemler sadece basit seslerden oluşmazlar. Onların hangi duygu, sezgi veya durumu anlattığı herkes tarafından bilinir; bir adet ve alışkanlık haline gelmiş seslerdir. Kalıplaşmışlardır; bu kalıplaşma da herkes tarafından bilinen bir yapı ve kullanıma sahiptir.

- Aslında şimdiye kadar söylenilen ve tasnif konusunda tekrar ele alınacak bütün bu ünlemler dışında, sadece sese dayalı, nadiren insan çoğunlukla hayvanlara yönelik olarak kullanılan damak şıklatmak, ısıklık çalmak gibi seslerden ve yazıda gösterilmesi mümkün olmayan ünlemler de bulunmaktadır.

Biray (2013: 789-809)

Ünlemler için verilen bu tasnif seslenme sözleri için de geçerlidir. Seslenme sözleri de tek bir sestən oluşabilir, vurguyla birlikte seslenme sözlerinin anlamı güçlenir, nadir olmakla birlikte duygu bildirebilir, kalıplaşmış yapılardır ve damak şıklatmak, ısıklık çalmak seslenmenin araçlarından olabilir.

3. SÖZCÜK TÜRÜ BAKIMINDAN SESLENME SÖZLERİ

Türkçede kaç tane sözcük türü olduğu tartışmalı bir konudur. Bazı araştırmacılar ünlemleri ayrı bir sözcük türü olarak ele alırken bazı araştırmacılar ünlemleri edatların içerisinde ele almaktadır. Seslenme sözleri ise ya edatların alt başlıklarından biri olarak sıralanır ya da ünlemler içerisinde yer alır. Ünlemleri edatların içine alarak seslenme sözlerini de bu kategoride gösteren araştırmacılar da mevcuttur.

Muharrem Ergin (1972), Necmettin Hacıeminoğlu (1984), H. İbrahim Delice, (2008), Günay Karaağaç (2009) gibi araştırmacılar seslenme sözlerini edatların içerisinde ünlem başlığı adı altında ele alırken; Tahir Nejat Gencan (1979), Zeynep Korkmaz (2003), Leyla Karahan (2004), Saadettin Özçelik (2005), Bilal Aktan (2009), Mehmet Özmen (2013) gibi araştırmacılar ise ünlemleri ayrı bir sözcük türü olarak ele alır ve seslenme sözlerini bu gruba dahil eder.

Ünlemler hem anlamlı hem de görevli kelimelerdir. Dolayısıyla ünlemlerin pek çok görevi bulunmaktadır. Çağırma, seslenme, sorma, onaylama, cevap verme, bir duyguyu, düşüncüyü vurgulu bir şekilde ifade etme, heyecan-korku gösterme, bunlardan bazılarıdır. Seslenme sözleri daha çok ünlemlerin içerisinde değerlendirilmektedir. Doğrudan seslenme bildiren ünlemler olduğu gibi seslenme sözlerinin önüne gelerek seslenme ifadesini kuvvetlendiren ünlemler de vardır.

Hey!, *hop!*, *hişt!* seslenme bildiren ünlemlerdendir. Bu gibi ünlemlere seslenme ünlemleri de denmektedir. Bu seslenme ünlemleri seslenme sözlerinin yanına gelerek kuvvetlendirme yapmaktadır. *Hey Arkadaş!*, *Hop Birader!* örneklerinde olduğu gibi. Burada birader ve arkadaş ifadeleri seslenme sözü olarak kullanılırken *hey* ve *hop* sözleri anlamı, duyguyu kuvvetlendirici bir görev üstlenmektedir.

Gencan (1979: 479) ünlemleri ikiye ayırmaktadır. Çağrı ünlemleri ve dokunaklı, duygusal ünlemler. Seslenme sözlerini çağrı ünlemleri şeklinde adlandırarak "Kendisine söylenenleri (ikinci kişileri) çağırmak, uyarmak, onlara bir şey sormak için kullanılan ünlemler" şeklinde tanımlamaktadır.

Korkmaz (2003: 174-179) ünlemleri anlamlı-görevli kelimeler olarak değerlendirmekte ve içe dönük ünlemler, dışa dönük ünlemler olarak ikiye ayırmaktadır. Seslenme sözleri bu sınıflandırmada dışa dönük ünlemler arasında yer almaktadır.

“Dışa dönük ünlemler insanların iç dünyasındaki duygu ve heyecanları dışa vuran ünlemler değildir. İnsanın dış dünyada kendi dışındaki kimselerle hayvanlarla ve nesnelerle olan iletişim ilişkisi seslenme (hitap), gösterme, sorma, onaylama, cevap vermek yollarıyla ortaya koyan ünlem türleridir. *a*, *abe*, *be*, *bre*, *ee*, *ey*, *haydi*, *hey*, *hişt* gibi”

Edatlar ise tek başına anlamı olmayan, başka kelimelerle birlikte anlam kazanan daha çok dilbilgisel görevli olan kelimelerdir. Karaağaç (2009: 43), ünlemleri çekim edatları ve ünlem edatları olmak üzere iki gruba ayırmaktadır. Karaağaç'a göre ünlemler belirli bir duyguyu seslenme yoluyla anlatabilmektedir. Duyguları anlatmanın pek çok yolu olmaktadır. Bunlardan bir tanesi seslenme yoluyladır. Kişi karşısındakine duyguyu, sevgiyi, öfkeyi, pişmanlığı, neşeyi seslenme esnasında gösterebilmektedir. *Canım kızım* ifadesi şefkat bildirirken, *hadisene* ifadesi telaşlı bir bekleyişi gösterebilmektedir. Burada yalnızca bir görev olmaktan ziyade bir duyguyu, düşünceyi dışa vurma durumu da söz konusudur. Seslenme gerçekleştirilirken de öfke, sevinç, telaş gibi duygular seslenme sözleriyle birlikte ancak daha çok bu sözlerin vurgu ve tonlamasıyla gerçekleşmektedir. Tek düze bir

ses tonuyla gerçekleştirilen seslenmede duygular gizli kalırken amaç yalnızca seslenme olur. Sözlü iletişimde vurgu ve tonlamayla gerçekleştirilen duyguların dışı vurumu yazılı iletişimde noktalama işaretleriyle verilmeye çalışılmaktadır. Ancak bu durumda noktalama işaretleri çoğu zaman yetersiz kalmaktadır. Ne var ki teknolojinin getirdiği imkânlar sayesinde yazılı iletişimde emoji adı verilen ifadelerle bir nebze duygular belirtilebilmektedir.

Ergin (1972: 330-356) edatları ünlem edatları, bağlama edatları ve son çekim edatları olmak üzere üç gruba ayırmaktadır. Ergin'e göre seslenme edatları ünlem edatlarının içerisinde yer almaktadır.

Seslenme edatları hitap edatlarıdır. Ünlemler gibi his, heyecan, tabiat sesi şeklinde bir şey, bir hal bildirmezler. Hiçbir ifadeleri yoktur. Sadece hitap, seslenme vasıtalarıdır. a, ay, ey, hey, yâ, yâhu, be, bre, ulan, hu gibi. Bu edatlar hitabı kuvvetlendiren kelimelerdir. Hitap için çok defa bunlar olmadan doğrudan doğruya isimler hitap şeklinde kullanılır: arkadaş!, kardeşim!, Türkan!, Yüksel! gibi. Bu şekilde hitap olarak kullanılan isimlerin de fonksiyon bakımından seslenme edatı durumunda bulunduklarını belirtmeliyiz (Ergin, 1972: 330-356).

Yukarıda belirtilen türlerin dışında, adlar, eylemler, zamirler, sıfatlar da seslenme sözü olarak kullanılabilir.

İsimler seslenme amacıyla ünlem olarak kullanılabilir. *Ağabeyim!, Hanım!, Burcu!, Baran!* vb. Kimi zaman çekimli fiiller de ünlem olarak seslenme sözü olarak kullanılabilir. *Affedersiniz!, Baksana!* vb. (Özçelik, Erten 2005: 190).

Sonuç olarak; seslenme sözlerinin edatlar ya da ünlemler içerisinde yer alması yaygın bir görüştür. Ünlemleri edatların içerisinde bir tür olarak gösterenler de ünlemlerin ayrı bir tür olması gerektiğini söyleyenler de vardır. Ancak çalışmalar gösteriyor ki seslenme sözleri yalnızca edat veya ünlem kategorisinde gösterilemez. Adlar, eylemler, sıfatlar, zamirler de seslenme sözü olarak kullanılabilir. Bilindiği gibi sözcükler tek anlamlı ya da tek işlevli değildir. Burada bir sözcüğe yüklenen birden fazla görev göze çarpmaktadır. Yani sıfat olan bir sözcük aynı zamanda ünlem göreviyle kullanılıp seslenme bildirebilir.

4. CÜMLE ÖGESİ OLARAK SESLENME SÖZLERİ

Cümlelerin olmazsa olmaz ögesi yüklemidir. Diğer ögeleri bulmak için gerekli olan bütün sorular yükleme sorulur. Yüklem diğer unsurları üzerine yükleyen yani alabilen ögedir. Bu ögeler arasında başta işi yapan diye nitelendirilen özne gelmektedir. Ve ardından yüklemde yapılan eylemden etkilenen, cümleyi zaman, yer, belirtme gibi özelliklerle tamamlayan diğer ögeler gelmektedir. Bu ögeler nesne, yer tamlayıcısı, zarf tamlayıcısı gibi ögelerdir. Bütün bunların yanı sıra cümlede yer alan ancak yükleme sorulan hiçbir soruya yanıt vermeyen bir öge de mevcuttur. Bu öge kimi araştırmacıların cümle dışı unsur, cümle dışı öge kimi araştırmacıların ise yüklem dışı öge olarak adlandırdığı ögedir. Bu ögede daha çok ünlemler, seslenme sözleri, edatlar, ara sözler ve bazı bağlaçların bulunduğu söylenmektedir.

Karaağaç (2009:196) cümle dışı ögeler olarak adlandırdığı ögelerin cümle kuruluşuna katılmadığını fakat cümle ögeleri ve cümleler arasında bağlantı kurarak metnin oluşmasını sağlayan ögeler olduğunu belirtir. Yüklemle ilişkisi olmayan bu ögeler: ünlemler, ünlem öbekleri ve her türden bağlama öbekleridir. Görüldüğü gibi yükleme sorulan sorulara doğrudan cevap vermeyen ancak cümle içerisinde bağlama görevi gören bir ögedir. Nesne, zarf tamlayıcısı, yer tamlayıcısı gibi ögeler yardımcı öge olarak yüklemi tamamlarken cümle dışı ögeler yüklemi tamamlamayıp çeşitli anlam bağlantıları kurmaktadır. Aynı şekilde Karahan, cümle dışı ögeyi cümlelerin herhangi bir yerinde bulunan ancak kuruluşuna katılmayan ve dolaylı olarak cümlelerin anlamına yardımcı olan öge olarak tanımlarken bunların ünlemler, ünlem grupları, hitaplar, bağlama edatlar olarak sıralar. Ardından bu ögenin yüklemi tamamlayıcı olan ögelerin aksine açıklama, pekiştirme vb. işlevlerle çeşitli anlam ilişkileri çerçevesinde birbirine bağladığını söyler.

Alyılmaz (1994: 134) ise soru, emir, seslenme gibi çeşitli yönlerden cümleyi vurgulayan sözleri hitap blokları şeklinde tanımlayarak bu unsurları cümle dışı öge olarak adlandıran araştırmacılar arasındadır.

Görüldüğü gibi Alyılmaz, Karahan, Karaağaç gibi araştırmacılar ünlemleri, bağlama öbeklerini, seslenme sözlerini, hitapları vd. öge kategorisinde cümle dışı öge olarak değerlendirmişlerdir. Aktan, Özkan, Sevinçli gibi araştırmacılar ise

hemen hemen aynı tanımlarla birlikte cümle dışı unsur adlandırmasını tercih etmişlerdir.

Çelik (2006: 22) vd. ise cümlenin ögelerini ana öge olan yükleme sorularak bulunduğunu belirtir. Cümle dışı öge olarak adlandırılan bu ögelerin yüklemi tamamlamadığını dolayısıyla “cümle dışı öge” yerine “yüklem dışı öge” de denilebileceğine dikkat çeker.

Ünlemler, hitaplar, bağlama öbekleri, ara sözler, açıklayıcı ifadeler, seslenme sözleri vd. daha çok cümle dışı öge, cümle dışı unsur veya yüklem dışı unsur gibi terimlerle ifade edilmektedir. Terimlerde farklılıklar olsa da kullanım alanları aynıdır. Burada dikkat etmesi edilmesi gereken husus ise sözü edilen öbeklerin cümle dışı öge olabilmesinin yanı sıra cümlede özne, yüklem ögeleri de olabilmesidir. Konuya değinen Özmen özne görevinde kullanılan seslenme sözü için “seslenmeli özne” terimini kullanmaktadır.

“Hitap özelliği taşıyan teklik ve çokluk ikinci ve üçüncü kişi durumundaki özneler, seslenmeli öznedir. Bu tür seslenmeli özneler, diğer kiplerde de olmakla birlikte, en çok, teklik ve çokluk ikinci ve üçüncü kişi emir-istek kipinde görülmektedir. Öznesi seslenmeli özne olan cümlelerde, hitap eden kişi veya kimse, özneyi kuvvetlendirmek için sen veya siz zamirini de kullanabilmekte, birbirini kuvvetlendiren iki özne peş peşe gelebilmektedir. Açıklayıcı veya koşuntu olarak adlandırılan bu tür ifadeler, ünleme, seslenme biçiminde olmayıp sadece açıklamaya yönelik de olabilmektedir. Özneye gerektiğinde yüksek seste hitap edilebileceğine göre, seslenmeli özneler bağımsız tümleçleri, birbirine karıştırmamak gerekir. Eğer seslenmeli özneler ile bağımsız tümleç olarak değerlendirilirse, emrin ikinci kişilerdeki seslenmelerin tümünde, seslenilen hitap edilen kişinin bağımsız tümle., öznenin de “sen” veya “o” olması gibi bir zorunluluk ortaya çıkmaktadır.” (Özmen, 2013: 33)

Seslenmeli özne olarak adlandırılan ögede seslenme sözü olarak nitelendirilen söz aynı zamanda cümlenin bir ögesidir.

“Gençler, Cumhuriyeti korumalısınız.” (Dinar, 2014: 75) cümlesinde korumak eylemini gerçekleştirecek olan yani cümlede belirtilen eylemi yapan “Gençler” özne görevindedir. Özne aynı zamanda seslenme sözü olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla seslenmeli özne olarak tanımlanabilir. Aynı konuya temas eden Hatipoğlu ise Dinar’ın seslenme sözü olarak adlandırdığı sözleri “seslenmeli

tümleç” olarak adlandırmaktadır. Ardından “*Muallimler*, yeni nesil sizin eseriniz olacaktır. *Ordular*, ilk hedefiniz Akdeniz’dir.” örneklerini vermektedir.

Özne olarak kullanılabilen seslenme sözü yüklem olarak da kullanılabilir. Konuya değinen Dizdaroğlu *dur!*, *kalk!*, *dinle!* gibi sözlerin seslenme sözü olarak kullanıldığını ve çekime girdikleri için yüklem olduklarını söyler.

Sonuç olarak; seslenme sözleri cümlede cümle dışı öge, cümle dışı unsur, yüklem dışı öge, seslenmeli özne, seslenmeli tümleç gibi adlarla anılmaktadır. Bu adlandırmalar içinde en yaygın olanı cümle dışı ögedir. Ancak seslenme sözleri cümlede yalnızca cümle dışı öge değil özne ve yüklem olarak da görülmektedir.

5. SESLENME SÖZLERİNİN ALDIĞI EKLER

Seslenme sözleri tek bir harften oluşabildiği gibi birden fazla sestene oluşabilmektedir. Bunun yanı sıra adlar, eylemler de seslenme sözü olarak kullanılabilir. Seslenme sözleri bunlarla da sınırlı değildir. Damak şıklatmak, ısıklık çalmak da seslenme ifade etmektedir. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda seslenme sözleri; adların, eylemlerin, ünlem olarak kullanılan sözlerin aldığı eklerin birçoğunu alabilmektedir.

Seslenme sözlerinin adlara gelen yapım ve çekim eklerinin bir çoğunu aldığı görülmektedir. Bunların başında ise +{cık} eki gelmektedir. Küçültme eki olarak adlandırılan bu ek daha çok sevgi bildirmek için seslenme sözüyle birlikte kullanılmakta ve daha çok 1. Tekil kişi iyelik eki almaktadır. “*Ayşeciğim, yavrucuğum, biriciğim, miniciğim, anneciğim, babacığim, teyzeciğim, halacığim vb.*” örneklerinde olduğu gibi.

+{sı} iyelik eki de seslenme sözü yapan ekler arasında sayılabilir. Burada seslenilen kişinin seslenilenin seslenene nasıl seslenmesi gerekiyorsa seslenen +{sı} ekiyle birlikte bu unvanı kullanır ve seslenme bu şekilde gerçekleşir. Ve ek daha çok +{nIn} ilgi ekiyle birlikte kullanılır. “*teyzesi, ablası veya teyzesinin,*

ablasının, abisinin, dayısının, amcasının” örneklerinde olduğu gibi. Burada daha çok akrabalık adlarının kullanılması dikkat çekmektedir.

İsim tamlaması kuran eklerle de seslenme sözü oluşturabilmektedir. “canım kızım, gözümün nuru, canımın içi” örneklerinde olduğu gibi.

+{İlk} eki de seslenme oluşturan ekler arasında sayılabilmektedir. “*Analık, babalık, ufaklık vb.*” örneklerinde olduğu gibi.

Yukarıda bahsi geçen ekler daha çok adların aldıkları yapım ve çekim ekleridir. Elbette ki bu ekler seslenme eki değildir. Ancak seslenmenin gerçekleştiği durumlarda sık olarak kullanılan ve seslenme sözlerinin oluşmasına katkıda bulunan onlara bazı işlevler veya anlamlar yükleyen eklerdir. Bazı araştırmacılar bu eklerin yanı sıra seslenme kategorisi adı verilen bir kategoriden bahsetmektedir. Seslenme hali adı verilen bir hal ekinden söz edilmektedir. Bu hal kimi zaman ekli (işaretli) kimi zaman ise eksiz (işaretsiz) görülebilmektedir.

“Seslenmeler/seslenme grupları vericinin ve alıcının durumlarına, birbirleriyle olan münasebetlerine ve mesajın niteliğine uygun olarak seslenme ünlemleriyle birlikte kullanılırlar. Seslenmeleri/seslenme gruplarını kuvvetlendirmek, pekiştirmek ve vurgulamak amacıyla kimi zaman işaretli, kimi zaman işaretsiz (Ø) olarak kullanılan ünlemler, gerçekte görevli dil öğeleri olmalarına rağmen seslenmelerle/seslenme gruplarıyla adeta belirtilen /tamlayan tamlanan ilişkisi kurarlar.”(Alyılmaz. 1999).

Araştırmacıların bir kısmı adlara gelen hâl eklerinden bir tanesinin de seslenme (vocative) olduğu söylemektedir. Bu kullanım Türkiye Türkçesinde çok yaygın olmamakla varlığına ilişkin tartışmalar devam etmektedir. Alyılmaz (2015: 31-50) ise konuya ilişkin görüşlerini şu şekilde bildirmiştir.

“Türkçede hâl kategorileri ile tümleçler arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Ancak araştırmacıların çok azı (Efrasiyap Gemalmaz, Cengiz Alyılmaz, Hacı Ömer Karpuz, Muhsine Börekçi, Kerime Üstünova, Muharrem Daşdemir, Osman Mert, Funda Kara... vd.) çalışmalarında hem sesleme hâli kategorisine hem de seslenmelere / hitaplara yer vermişlerdir. Seslenme hâli kategorisini ifade eden görevli öğeler (ekler, ek+edatlar, edatlar) genelde işaretsiz (/+ø/) olarak kullanıldıkları için seslenme hâli kategorisi yok sayılmış (Karaağaç, 2009, s. 153) ve konuyla ilgili kaynakların büyük bölümünde de yeterince yer verilmemiştir. Seslenmelerin kolay öğrenilebilmesi için dil bilgisi ve cümle bilgisi ile ilgili

kitaplarda “cümle” bahsine geçmeden önce “hâl kategorisi” içinde “seslenme (vocative) hâl kategorisi” anlatılmalıdır.”

Yukarıda daha çok adlara gelerek seslenme sözü yapan veya seslenme sözü olarak kullanılan adlara gelen ekler üzerinde durulmuştur. Seslenme sözüne özgü bir hal ekinin (vokatif) bulunması önemli bir husustur. Adların yanı sıra eylemler de seslenme sözü olarak kullanılabilir. Eylemler seslenme sözü olarak kullanıldığında daha çok 2. Tekil kişi istek-emir kipiyle çekimlendiği görülmektedir. “*Buraya bak, dinle, konuş vb.*” örnekleri eylemlerin seslenme sözü olarak kullanılması durumuna örnek olarak verilebilir.

Sonuç olarak; seslenme sözleri adların, eylemlerin, ünlemlerin vd. aldıkları pek çok eki alabilmektedir. +{cIk}, +{II} ve +{sI} bunlardan bazılarıdır. Bu eklerin yanı sıra seslenme sözlerine özgü bir seslenme hali kategorisi (vokatif) de kabul edilmektedir.

6. SESLENME SÖZLERİNİN OLUŞUMUNDA SÖZ ÖBEKLERİ

Seslenme sözleri tek bir harften, tek bir heceden, tek bir sözcükten oluşabileceği gibi söz öbeklerinden de oluşabilmektedir. Konuya ilişkin pek çok araştırmacı tasnif yapmıştır. Ergin (1972: 330-356), Hacıeminoğlu (1984: 284-286), (1999: 534-540), Korkmaz (2003: 174-179), Karahan (2004: 70-71), Özçelik, Erten (2005: 190), Delice (2007: 22-23), konuyla ilgili tasnifi bulunan araştırmacılardan bazılarıdır. Burada bu tasniflerden yalnızca ikisine yer verilmiştir.

Ünlemler ile seslenme sözleri arasında kuvvetli bir bağ vardır. Ünlemler seslenme sözü olarak kullanılabilir veya seslenme sözleriyle birlikte kullanılıp kuvvetlendirme işlevi kazanabilmektedir. Alyılmaz’a göre ünlemler ve seslenmeler arasındaki ilişki yazılı ve sözlü dile aşağıdaki yapılarda aktarılmaktadır.

1. ünlem/ünlem grubu + seslenme/seslenme grubu

Ey Türk Gençliği

Ey Türk Gençliği! Birinci vazifen. Türk istiklalini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet, muhafaza ve müdafaa etmektir.

2. ünlem/ünlem grubu + seslenme/seslenme grubu + seslenme eki/seslenme edatı

A + kardeş+im!

A kardeşim, yaptığın doğru mu senin?

3. ünlem/ünlem grubu + ø

hişt + ø

Hişt, beni oraya getirme!

4. ø + seslenme / seslenme grubu + ø

ø + dostlar + ø : ey Dostlar!

Dostlar mahrem dip ilge raz ifşa kılmangız

Ali Şir Nevayi

5. ø + seslenme / seslenme grubu + seslenme eki / edatı

ø + Allah + im : ey Allah'ım!

Allahım neydi, günahım!

(Alyılmaz, 1999: 534-540)

Korkmaz (2003: 174-179), “Ünlemler ile seslenme bildiren ögeler arasındaki ilişki birkaç kalıp içinde kendini gösterir.” ifadelerini kullanmaktadır. Korkmaz’a göre seslenme sözleri:

- Ünlem (veya ünlem grubu)+seslenme ögesi(yalın ya da grup halinde)

Ay oğul!, Ey Ahali!, Hey yedi canlı Tosun!, Ey Türk İstikbalinin Evladı!, haydi karşıdan çekil kadın! vb.

- Ünlem (veya ünlem grubu)+seslenme ögesi (yalın ya da grup halinde) + ünlem!

Hay Durmuş hay!, Ha bre Gaddar Aliço hayda!, Ha kurban olduğum oğlum ha! Vb.

- Ünlem (veya ünlem grubu) + seslenme ögesi (yalın ya da grup halinde) + 1. Şahıs iyelik eki

Ey ulu Tanrım!, Ey Allahım!, A kardeşim!, Hadi aslanım güle güle!, Hadisene koçum!
vb.

- Seslenme ögesi (yalın ya da grup halinde) + 1. Şahıs iyelik eki

Allahım!, kardeşim!, evladım!, yavrularım! vb.

- Seslenme ögesi (veya seslenme grubu)

Arkadaş!, dostlar!, çocuklar!, gençler!,

- Bu kalıpların dışına taşan, seslenmelerin üst üste geldiği örnekler de vardır.

Vay geç kalıyoruz arkadaş!, kalk, davran!

şekillerinde söz öbekleriyle birlikte kullanılmaktadır.

Sonuç olarak seslenme ögesi, ünlemler hal ekleri, iyelik ekleri, seslenme edatlarıyla birlikte seslenme öbekleri oluşturabilmektedir.

7. SESLENME SÖZLERİNDE NOKTALAMA İŞARETLERİ VE VURGU

Seslenme sözleri sözcük türü olarak daha çok ünlemler içerisinde değerlendirilmektedir. Bilindiği gibi ünlemler daha çok heyecanları, korkuları endişeleri bildirmektedir. Bunun yanı sıra seslenme, çağırma işleviyle de kullanılabilir. Seslenme işleviyle kullanıldığında da kimi zaman duygu bildirebilmektedir. Duygular kimi zaman da seslenmeler sözlü iletişimde vurgu ve tonlamayla belirtilebilirken yazılı iletişimde bunu sağlayan noktalama işaretleridir. Seslenme sözlerinde kullanılan noktalama işaretleri ise ünlemlerde kullanılan ünlem işaretidir. Bunun yanı sıra virgül de seslenme sözlerinden sonra kullanılan noktalama işaretlerindendir. Delice (2012: 178-186) konuyla ilgili “Tek başına kullanılan ve ünlem tümlecini oluşturan seslenme ünlemlerinden sonra; ilgili olduğu cümlelerin sonunda da ünlem işareti konmalıdır; çünkü ünlem veya ünlem edatı öbeği içeren cümleler ünlem cümleleridir.” ifadelerini kullanmaktadır. Delice (2007: 22-23) seslenme sözlerinden sonra ünlemin yanı sıra virgül de kullanılabileceğini söyler. Karaağaç (2009: 43) da seslenme sözlerinden sonra ünlem işareti (!) kullanılması

gerektiğini belirtir. Görüldüğü gibi seslenme sözlerinden sonra ünlem işareti (!) veya virgül (,) kullanılmaktadır.

“Ünlem için temelde dikkat çekmeye yönelik farklı bir seslendirme ya da alışılmış çağırma sesleri kullanılmaktadır. Bu sesler çoğunlukla sesin işitilebilirliğini sağlamak amacıyla yüksek perdeden söylenmektedir.” (Gedizli, 2015: 131) Seslenme sözleri vurgulu, tonlamalı sözlerdir. Bilindiği gibi Türkçe sondan eklemeli bir dildir. Dolayısıyla Türkçe kelimelerde vurgu genellikle sonra bulunur. Seslenme sözleri ise bu kullanımın dışındadır. Nitekim seslenme sözlerinde vurgu diğer kelimelerden farklı olarak başta bulunur. Vurgu: Seslenme edatları çok kuvvetli vurgulu kelimelerdir. Asıl seslenme edatları gibi hitap için kullanılan isimlerde de vurgu daima başta bulunur (Ergin, 1972: 332).

8. TÜRKÇENİN GENEL SÖZ VARLIĞI İÇİNDE SESLENME SÖZLERİ

Gerek resmi konuşmalarda gerek günlük dilde yaş sınırlaması olmaksızın herkes seslenme sözlerini yaygın olarak kullanmaktadır. Seslenme sözlerinin niteliği kişilere, aradaki iletişime göre değişse de kullanımı daima mevcuttur. Seslenme sözü olarak kalıplaşmış, kimi topluluklar arasında yaygın olarak kullanılan seslenme sözleri vardır. Türkçe Sözlük’te (TS) bu sözler seslenme sözü veya hitap sözü şeklinde madde başı olmuştur. TS’de ve MBTS’de yer alan seslenme sözleri Doğru tarafından tespit edilmiştir. Bu tespit şu şekildedir:

TS’de “seslenme sözü” ya da “hitap sözü” olarak tanımlanan 79 sözlükbirim (madde başı, alt madde başı ve anlam) tespit edilmiştir.

a, abe, abla, ağabey, ahbap, alo, amca, ana, anam!, anam babam, aptal, aslanım!, aşık, ayol, babam!, babalık, bacı, balama, bakar mısınız?, baksana! (veya baksanıza!), bana bak!, be, bebek, bey kardeş, birader, buyur!¹, buyur!², buyur!³, cana, cicim!, civanım, dadaş, dayı, dede, delikanlı, efendi, efendibaba, efendim, evlat, ey, gözüm! (veya gözümün nuru), güle güle, güzelim, hain, hayvan, hazret, hemşerim!, hey, hiş, hişt, höst¹, höst², hu¹, hu², kardeş, kardeşlik, kız, kurban, lala, lebbeyk, majesteleri, manyak, minnoş, mirim, nine, oğul, oha, siz, şekerim!, teyze, ufaklık, ulan, üstat, ya, yavrum!, yenge, yeğen, zatıalileri, zatıaliniz.

MBTS’de “seslenme sözü” ya da “hitap sözü” olarak tanımlanan 116 sözlükbirim (madde başı, alt madde başı ve anlam) tespit edilmiştir.

A, abe, abla,aga - aka, ağabey, ağa, ahbap – ahbab, allah’ın kulu, amca, anam babam, anne, arkadaş, asalet-meab, aslan, ayol, azizim, baba, babalık, bacı, bakar mısınız?, be, bebek, beşe, beyim, bey ağabey, beybaba, beyefendi, bezirganbaşı,bir tanem, birader¹, birader²,büyük hanım,burama geldi (çıktı), buraya bak, cancağızım, celil, cicim, ciğerim (ciğerimin köşesi), civanım, çaker-nevaz (-nuvaz), çaker-perver, çılgın, dayı, deli,delikanlı, devletli, dostum, efe, efendi, efendi baba, efendim, elmasın, erenler, eşek, evlat – evlad, ey, eyyuha, gözüm, gülüm, güzelim, hacı baba, hacı cavcav, hain, hanım, hanımefendi, hemşeri – hemşehri, hemşire, hey, hişt – hiş, hu, hu erenler iki gözüm (iki gözümün) nuru (bebeği), ilahi, kadın, kardeş, kardeşlik, kız, koçum, kurban, küçük, küçük hanım, lala, labbeyk, madam, matmazel, merhaba, meveddetlü¹,meveddütü², mevlana, minnoş, mirim, mösyö,muhterem, müfettihi’l-ebvab, mürteca, nur-ı aynım, oğul, oha, paşa, riyaset-penahi, seyyidi, sitti, siz, sultanım, şaşkın, şekerim, teyze, ulan – ulen, usta, ümmet-i Muhammed, üstat – üstad, yeğen, yenge, yoldaş, zat-ı ali, zat-ı humayun – zat – ı şahane.

TS’de seslenme/hitap sözü olarak tanımlanıp MBTS’de bu şekliyle yer almayan “alo, ana, anam, aptal, aslanım!, aşık, babam, balama, baksana! (veya baksanıza!) bana bak!, bey, kardeş, cana, dadaş, dede, güle güle, hayvan, hazret, majesteleri, manyak, nine, ufaklık, ya, yavrum!, zatıalileri, zatıaliniz” sözlükbirimleri;

MBTS’de seslenme/hitap sözü olarak tanımlanıp TS’de bu şekliyle yer almayan “aga – aka, ağa, ahbar, allah’ın kulu, anne, arkadaş, asalet-meab, aslan, azizim, baba, bacı, beşe, beyim, bey, ağabey, beyefendi, bezirganbaşı, bir tanem, büyük hanım,burama geldi (çıktı), buraya bak, cancağızım,celil, ciğerim, (ciğerimin köşesi), çaker-nevaz (-nuvaz), çaker-perver, çılgın, deli, devletli, dostum, efe, elmasım, erenler, eşek, eyyuha, gülüm, hacı baba, hacı cavcav, hain, hanım, hanımefendi, hemşire, bu erenler, iki gözüm (iki gözümün) nuru (bebeği), ilahi, kadın, koçum, küçük, küçük hanım, madam, matmazel, merhaba, meveddetlü¹, meveddetlü², mevlana, mösyö, muhterem, müfettihi’l-ebvab, mürteca, paşa, riyaset-penahi, seyyidi, sitti, sultanım, şaşkın, usta, ümmet-i muhammed, yoldaş, zat-ı ali, zat-ı humayun – zat-ı şahane” sözlükbirimleri tespit edilmiştir.⁴ (Doğru, 2015)

⁴ TS’de ve MBTS’de seslenme hitap sözü olarak tanımlanan sözlükbirimler Türkçe Ulusal Derlem (<http://www.tnc.org.tr>)’de ünlem işaretli kullanılışlarıyla birlikte taranmıştır. ⁴

Burada akrabalık adlarının, sevgi ifade eden sözlerin, kibarlık-kabalık bildiren ifadelerin, hayvan adlarının, hareket bildiren ifadelerin, benzetme yoluyla oluşan yapıların, organ adlarının, unvanların vd. seslenme sözü olarak kullanıldığı görülmektedir. Bunlar yalnızca TS’de ve MBTS’de madde başı olan seslenme sözleridir. Burada sıralanan maddelerin yanı sıra seslenme sözü olarak kullanılan başka ifadeler de mevcuttur. Kişi adları, ısıklık çalmak, birden fazla sözün birleşmesiyle oluşan yapılar bunlardan yalnızca birkaçıdır.

Korkmaz (2003: 174-179), seslenme (hitap) ünlemleri başlığı altında değerlendirdiği ünlemlerin insanlara seslenmek veya hayvanları çağırmak ya da yönlendirmek için kullanılan ünlem türleri olduğunu söyler. Bunların en yaygınları *a*, *ay*, *ey*, *haydi*, *hey*, *ya yahu*, *bre*, *ulan*, *hu* ünlemleridir. Yalnız, konuşma dilindeki ve ağızlardaki bazı şekillerin edebi eserlere aktarılması ile sayıları ve türleri biraz artmıştır: *abe*, *bre*, *more*, *hadi*, *hadisene lan* vb.

Gencay (2012: 88-99), *Kuzey Kıbrıs Türk Ağzında Kalıp Sözler* adlı eserinde sesleme sözleri için:

“Kişinin doğrudan yüzüne ya da arkasından söylenmiş olan seslenme sözlerinde kızgınlık, eleştiri, beğenme, övgü ve destekleme durumu belirtilebilmektedir. Bunun yanında pek çok seslenme sözcüğü ünlemlerle oluşturulmaktadır. Bazı ünlemler de seslenilen kişinin kadın veya erkek oluşuna göre ya da söz söylenen kişiyle samimiyet derecesine bağlı olarak değişebilmektedir.”

ifadelerini kullanmaktadır. Ardından bu ifadeleri aşağıdaki gruplara ayırmaktadır.

Sevgiyi Belirten Sözler: Annem!/ Anneciğim!, Bebeğim, Guzucuğum!/ Guzum, Balım, Gülüm!, Kerata

Birini Onurlandırmak İçin Söylenen Sözler: Aslanım!, Vay aslanım!, Koçum!, Vay Koçum!, Zehir zehir!

Güzelliği Yansıtan Sözler: Ayna!, Ay parçam/Ayım, Badem gözlüm!, Boncuk/Boncuğum!, Ceylanım!, Ceylan gözlüm!, Badem gözlüm!, Fıstığım!, Zeytin gözlüm!

Kızgınlığı ve Beğenmeme Durumunu İfade Eden Sözler: Angut!, Ayı!., Dana!, Devel, Domuz!, Eşek!, Gavur!, Kıt!, Koyun!, Kuş!, Hıyar!, Horoz!, Kısrak!, Koç!, Köpek!, Kütük!,

Leş!, Öküz!, Paçavra!, Sıpa!, Papaz!, Sırık!, Tavuk!, Tokmak!, Varil!, Yalak!, Yılan!.
Gencay (2012: 88-99)

Özezen (2004:2265-2276) ise *evlat* kelimesi üzerinden konuya farklı bir bakış açısı getirmiştir. Özezen'e göre:

Konuşma yalnızca bildiri amaçlı değildir. Bunu yaparken herhangi bir bildiriye bir cümleye gereksinim duymayabiliyoruz. Bir insana “evladım” diye seslenmekle aynı zamanda “Bak ben seni evladım gibi severim. Ama benim senden büyük olduğumu da unutma.” etkilerde de bulunuruz. Kişi benzer durumlarda farklı seslenme biçimleri kullanabilir. Toplumsal değişmeler seslenme biçimlerinin içeriklerinde de değişmelere neden olur. Örneğin “efendi” seslenme biçimi, Cumhuriyet sonrası ciddi bir prestij kaybı yaşamıştır.

Seslenme ifade eden sözlerden birkaçı şu şekildedir: *a, ay, ey, hey, ya, yahu, be, bre (mere, more), ulan, hu, arkadaş, kardeşim, Türkan* (Ergin, 1972: 330-356); *a/e, ay/ey/iy, ayol, be, behey, bire/bre, hadi/haydi, hay/hey, ilahi, yahu* (Hacıeminoğlu, 1984:284-289); *a, ay, ey, haydi, hey, ya, yahu, bre, ulan, hu, abe, bre, more, hadi, hadisene, lan, baba, beyefendi, arkadaş, hayda, ayol, emmi, vay, bak.. bak, dur!, çüşüş, hişşşt, kışt, oha, pisi pisi, deh, bili bili, kuçu kuçu* (Korkmaz, 2003:174-179); *A, amca, ana, arkadaşlar, arş/marş, ayol, bacaksız, bacı, bay/bey, be, Beyababa, Birader, Bre/bire, Can, Cana, Çapkın, Dah/Deh, Dede, Delikanlı, Destur/desturun, Deyyus, Dikkat, Dur, Efendi/Efendim, Evlat, Ey, Fayrap, Fertik, Güzel, Hain, Hadi/hadisene/haydi/haydin/haydisene, Hey, Hişt/kışt/kışt, Hop, Hu, Kafir, Kardeş/Kardeşim/Kardeşlik, Kız, Köftehor, Kurban, Lala, Lan/ulan/ülen/la, Lebbeyk, Manyak, Merhaba, Mersi, Mirim, Nine, Oğul, Ninni, Ole, Oşt, Peh peh, Pist, Puşt, Tanrım, Üstat, Ufaklık, Lo, Velet, Yakışıklı, Yenge* (Delice, 2008:163-172).

Sonuç olarak; yukarıda çeşitli kaynaklardan alınan örneklerde görüldüğü gibi seslenme sözleri iyi-kötü, resmi-gayriresmi, kaba-kibar, insan-hayvan, lakap, özel ad, yansıma, akrabalık ünlem, duygu gibi pek çok yapıyı içerisinde barındırmaktadır. Yukarıda tespit edilenlere ek olarak henüz yazıya aktarılmamış, sözlü iletişimde yaygın olarak kullanılan pek çok seslenme sözü bulunmaktadır. Ölçünlü Türkiye Türkçesinde kullanılan seslenme sözlerinin bir kısmı burada verilmiştir. Türkiye

Türkçesi ağızlarındaki seslenme sözleri ise çalışmamızın inceleme bölümünde yer almaktadır.

9. SESLENME SÖZLERİNİN KULLANIM ALANLARI

Seslenme sözlerinin kullanım alanıyla ilgili herhangi bir sınırlama yoktur. İletişimin, karşılıklı etkileşimin bulunduğu her yerde gerek sözlü gerek yazılı olarak seslenme sözleri kullanılabilir. Yaş, statü, cinsiyete vb. bakılmaksızın herkes seslenme sözlerini kullanır. Seslenme, hitap eden ve hitap edilen (muhatap) arasında olduğu için nasıl ve ne şekilde gerçekleşeceği, bu şahısların kim olduğuna ve aralarındaki ilişkilerin nasıl olduğuna bağlı olarak ortaya çıkar. Burada şahıs sözüyle belli bir gruba mensup, bu grubun tipik üyesi olan temsilcisi kastedilmektedir. Büyüklerin küçüklerle; küçüklerin büyüklerle; anne babaların çocuklarla; çocukların anne ve babalarıyla olan ilişkisi, bu insan gruplarına mensup olan şahısların davranışlarında, düşüncelerinde ve duygularında olduğu gibi, konuşmalarında özellikle hitaplarında da görülmektedir (Kuçkartay, 1997: 257).

Daşdemir (2014), Türkçenin Yapısal-İşlevsel Söz Dizimi adlı eserinde seslenme sözleriyle ilgili olarak “Seslenmeler, konuşucunun kimi muhatap aldığı, kime seslendiğini gösterir. Bu soyut veya somut, hayali veya gerçek muhatap olabilir. İnsan dışı varlığa seslenildiğinde bir kişileştirme (teşhis) söz konusudur.” ifadelerini kullanmaktadır. Özelliği edebi sanat değeri yüksek olan şiirlerde ifadeyi daha etkili kılabilmek için bu tür seslenme sözlerinin fazlaca kullanıldığı göze çarpmaktadır.

Bu durumda seslenme sözlerinde muhatapın kim olduğu oldukça önemlidir. Muhatap kişi veya grup, hayvan, cansız varlıklar, ilahi varlıklar ve kişinin kendisi olabilmektedir.

1. Kişi veya gruba seslenme: Kişi başka bir kişiye veya gruba seslenmek için, onlarla iletişime geçebilmek, dikkatlerini çekmek için seslenme sözlerini kullanılır. Seslenme biçimleri dikkati başka yerde, başka kişide veya kişilerde bulunan kişi veya kişilerin ilgisini iletene yöneltmesini sağlamak amacıyla kullanılır (Özen,

2004: 2266). Muhataba ve bulunulan ortama göre kişinin seçtiği seslenme sözcüğü ve tonlaması değişebilir.

Seslenme sözlerini kişinin özel ismini bildiğimiz veya bilmediğimiz durumlara göre Özezen (2004: 2266) tarafından sınıflandırılmıştır. Bu sınıflanmaya göre seslenme biçimleri, seslenmek istediğimiz kişinin;

1. özel ismini bildiğimiz ve bunu vurgulamak istediğimiz,
2. özel ismini bildiğimiz ama bunu vurgulamak istemediğimiz,
3. özel ismini bildiğimiz ama geçici olarak unuttuğumuz,
4. özel ismini bildiğimiz ama tamamen unuttuğumuz,
5. özel ismini bildiğimiz ama içtenliğimizi göstermek üzere geçici olarak kullanmadığımız,
6. özel ismini bildiğimiz ama öfkemizin / kızgınlığımızın şiddetini göstermek üzere kullanmak istediğimiz,
7. özel ismini bildiğimiz ama incelik endişesiyle doğrudan bu özel ismi kullanmak istemediğimiz,
8. özel ismini bildiğimiz ama kayıtsızlığımızı (veya belki özgürlüğümüzü ve gücümüzü) göstermek istediğimiz,
9. özel ismini bildiğimiz ama onu küçümsediğimizi, aşağıladığımızı hissettirmek istediğimiz,
10. özel ismini bilmediğimiz ve öfkemizin / kızgınlığımızın şiddetini göstermek istediğimiz,
11. özel ismini bilmediğimiz ve buna rağmen inceliğimizi belirtmek istediğimiz,
12. özel ismini bilmediğimiz ama içtenliğimizi göstermek istediğimiz,
13. özel ismini bilmediğimiz ama kayıtsızlığımızı (veya belki özgürlüğümüzü ve gücümüzü) göstermek istediğimiz,
14. özel ismini bilmediğimiz ama onu küçümsediğimizi, aşağıladığımızı hissettirmek istediğimiz,

15. özel ismini bilmediğimiz ama sahiplenme duygusunu göstermek istediğimiz durumlarda kullanılır

Kişiye seslenme farklı şekillerde gerçekleşebilmektedir. Kişinin özel adı seslenme sözü olarak kullanılabilir.

2. Hayvanlara seslenme: Hayvanları çağırmak için de seslenme sözleri kullanılabilir. Burada seslenme sözü bir kelime olabileceği gibi, ikileme, yansıma kelime de olabilir.

Kuçu kuçu, Pisi pisi, Havhav, Miyav, Bili bili, Cik cik, Moh moh hayvanlara seslenmek için kullanılan ifadelerden yalnızca birkaçıdır.

3. Cansız varlıklara seslenme: Seslenme cansız bir varlığa da yapılabilir. Daşdemir'in de söylediği gibi burada kişileştirme sanatı ortaya çıkar. Cansız bir varlığa seslenmedeki amaç elbette ki geri bildirimde bulunmasını beklemek değildir. Özellikle şiirlerde güzel söyleyiş için belki de yalnızlığın getirdiği konuşma ihtiyacından doğan psikolojiden seslenme eylemi cansız varlıklara da yöneltilebilmektedir. Bireyler çiçeklere, böceklerle, yağmura, buluta, aynalara akla gelen veya gelmeyen bir sürü cansız varlığa seslenebilmektedir. Bunun yanı sıra nadiren de olsa kayıp bir eşyayı bulmak için de eşyanın adıyla seslenme eylemi gerçekleştirilebilmektedir. Burada amaç elbette cevap beklemek değildir. Anahtarını kaybetmiş birisi gayri ihtiyari nadir de olsa “Anahtar nerdesin? Nerde bu anahtar?” şeklinde kendi kendine söylenebilmekte, seslenebilmektedir.

4. İlahi varlıklara seslenme: Dualar inançların önemli bir bölümü oluşturmaktadır. Kişiler dua ederken mensubu oldukları dinin yaratıcısına seslenmektedir. Kişiler kendinden mevki olarak üstün olan kişilere karşı “siz” ifadesini kullanmaktadır. Burada göze çarpan bir durum söz konusudur. Kişiler Allah’a, Tanrı’ya veya mensubu oldukları dinin yaratıcısına dua ederken “sen” ifadesini kullanmakta ve ardından isteğini/dileğini istek kipiyle çekimlemektedir.

“Tanrı’ya yalvarılarda, Tanrı’ya yönelik olarak “sen” seslenme biçiminin ve bunu pekiştirir bir yolla fiilin emir kipinin kullanılmasıdır. Buradaki “sen”in de tam tersine aradaki mesafeyi kapama, yaklaşma ve yakınlaştırma işlevleri düşünülebilir.” (Özezen, 2004: 2271)

Diğer bir kullanım ise kutsal kitaplarda yer alan seslenme biçimleridir. *Ey Muhammed!, Ey iman edenler!, Ey kafirler!, Ey Nebi!* bunlardan yalnızca birkaçıdır. Bu konu üzerine pek çok makale ve kitap yazılmıştır. Bu çalışmada konuyla ilgili yalnızca birkaç örnek verilmiştir.

5. Kişinin kendisine seslenmesi: Kişinin bazı durumlarda kendi kendine seslendiği görülmektedir. Kendi keline konuşmak deyimi de bunu doğrulamaktadır. Kişi kendisiyle konuşurken de kendine seslenebilir. Burada kendini ikinci şahıs olarak görme durumu vardır. Kendine seslenir ancak II. tekil şahıs kullanılır. *Merve, ne yapıyorsun?, Kendine gel!* örneğinde olduğu gibi.

Kişinin kendisine seslenmesinin görüldüğü başka bir alan ise şiirlerde karşımıza çıkan mahlaslardır. Burada da kişi bir nevi kendine seslenmiş olur ve kendisine sanki başka birinden bahsediyormuş gibi seslenir. Mahlaslar, kişinin gerçek adı olabileceği gibi daha çok asıl adının yerine kullanmayı tercih ettiği takma ad olur.

Ger huzûr itmek dilesen **ey Muhibbi** fârig ol

Var mıdur vahdet makamı gûşe-i uzlet gibi

Muhibbi

Yukarıdaki beyitte ey Muhibbi mahlasıyla Kanuni Sultan Süleyman kendisine seslenmekte ve bunu yaparken ikinci bir kişiyle konuşuyormuş gibi bir ifade kullanmaktadır.

Seslenme sözleri yukarıda maddeler halinde verilen kişi veya unsurlara karşı kullanılmaktadır. Seslenme sözleri pek çok amaçla kullanılır. Çağırarak, uyarmak, dikkat çekmek, harekete geçirmek, iletişimde olduğunu göstermek, statü göstermek, samimiyet/resmiyet, saygı göstermek, sevgi göstermek, nefret, küçük düşürmek, hakaret etmek gibi amaçlarla kullanılmaktadır. Bu amaçlardan ilki çağırmaktır. Dikkati farklı yönde olan alıcının dikkatini seslenme sözlerini kullanarak çekeriz. Burada seslenme sözü kişinin özel adı olabileceği gibi ona verilmiş olan lakap, sevgi veya nefret bildiren bir ifade gibi pek çok şekilde gerçekleşebilir.

10. SESLENME SÖZLERİNİ OLUŞTURAN YAPILAR

Seslenme sözlerini oluşturan yapılar üzerine en yetkin ve kapsamlı çalışma Özezen'e aittir. Özezen, önceki çalışmaları da inceleyerek bir tasnif oluşturmuştur. Buna göre seslenme sözlerini oluşturan yapılar; *tek sözcüklük seslenme biçimleri*, *birleşik sözcüklerle seslenme biçimleri*, *söz öbekleriyle seslenme biçimleri*, *seslenme işlevli cümle biçimleri*, *karma biçimler* olmak üzere beş gruba ayrılmaktadır. Özezen'in yapmış olduğu tasnif aşağıda verilmiştir.

1. Tek Sözcüklük Seslenme Biçimleri:

1.1. Yansıma Sesleriyle (=ünlemlerle) Seslenme Biçimleri

1.2. Seslenen Kişinin Özel İsmiyle Kullanılmasıyla Ortaya Çıkan Seslenme Biçimleri

1.2.1. Özel ismin doğrudan kullanılmasıyla

1.2.2. Özel ismin kırılmasıyla

1.3. Akrabalık isimleriyle seslenme biçimleri

1.3.1. Gerçek akrabalığı gösteren isimlerle

1.3.2. Sözde akrabalığı gösteren isimler

1.4. Küçültme/ululama -sevgi anlatan isim veya sıfatlarla seslenme biçimleri: 1.4.1. +{lık} ekli sesleme biçimleri

1.5. Cinsiyet ayrımı gösteren sözcüklerle seslenme biçimleri

1.6. İkinci kişi zamiriyle seslenme biçimleri

1.7. Görev anlatan sözcüklerle seslenme

2. Birleşik Sözcüklerle Seslenme Biçimleri

3. Sözcük Öbekleriyle Seslenme Biçimleri

3.1. Unvan Öbekleri

3.2. Birleşik İsimlerle

3.2.1. Özel İsmi Gösteren Birleşik İsimlerle

3.3. Ünlem Öbekleri

3.4. İsim Tamlamalarıyla

3.5. Sıfat Tamlamalarıyla

4. Seslenme İşlevli Cümle Biçimleri

5. Karma Biçimler

(Özezen, 2004:2265-2276)

2. BÖLÜM

TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA SESLENME SÖZLERİ

BULGULAR

Türkiye Türkçesinden seslenme sözlerine dair verilerin tasnifinde Özezen'in (2004) yapmış olduğu tasnif dikkate alınmıştır. Ancak elde edilen bulgulara göre bu tasnifin kimi bölümleri genişletilmiş, değiştirilmiş veya çıkarılmıştır. Böylelikle teoriye katkı sağlanmıştır.

1. SÖZCÜK VE BİRLEŞİK SÖZCÜKLERLE YAPILAN SESLENMELER

Çalışmanın *yöntem* bölümünde de belirtildiği üzere bulgular kısmı hazırlanırken dört ana ağız bölgesinin özelliklerini yansıtacak şekilde farklı ağız gruplarından on bir kitap veya tez seçilmiştir. Seçilen eserlerde seslenme sözleri taranmıştır. Elde edilen verilerden seçme yaparken aynı eserde birden fazla karşılan seslenme sözleri çalışmaya alınmamıştır. Yalnızca bir örnek alınmıştır. Birden fazla eserde karşılaşılan örneklerde ise yalnızca bir ağızdan örnek alınmış diğer ağızlarda yer alan örneklere yer verilmemiştir. Bu tutum örnekleri fazla oluşundan kaynaklanmıştır. Örnekler alfabetik sıraya göre verilmiştir.⁵

1.1. ADLAR İLE YAPILAN SESLENMELER

1.1.1.ÖZEL ADLAR

Varlıklar onları çağırmak istediğimiz adlarla anılırlar. Doğada var olan her şeyin bir adı bulunmaktadır. Bu adlandırma yansıma sözcükler, özel adlar, ünlemler, akrabalık adları gibi pek çok kola ayrılmaktadır. Adlar seslenmenin temelini oluşturmaktadır. İletişim ortamına çekilmek istenen alıcı çoğunlukla seslenme esnasında kişinin adını, lakabını, unvanını veya bunları bilmiyorsa ünlemleri kullanmaktadır. Seslenme sözlerinde kullanılan adlar birkaç alt başlığa ayrılabilir. Bunlar şu şekildedir:

⁵ Referanslar; eser adı kısaltması, metin numarası ve satır numarası biçiminde verilmiştir. Örnek: (AOA A1.03 75-80)

1.1.1.1. ÖZEL ADLARIN GERÇEK KULLANIMI

Bir kişiye seslenirken yaygın olarak tercih edilen seslenme biçimi kişinin özel adının kullanılmasıdır. Özel adın bilinmediği veya bilindiği halde çeşitli sebeplerle kullanılmak istenmediği durumlarda seslenme sözünün niteliği değişecektir. Muhatap olunan kişinin ismi biliniyorsa kişi onu iletişim ortamına çekmek için özel ismini kullanabilir. İsim hiçbir ek almadığı gibi sahipliği bildiren iyelik eklerini veya küçültme eki de alabilmektedir.

ahmeT

“*ahmeT*” diyor, “buyur” diyor.

(AOA A1.03 75-80)

alpaslan

alpaslan didim.

(KYA 56. 20-25)

arif

“*arif*” diyor.

(AOA A6.15 75-80)

Arslan

Bunun üzerine *Arslan* sen bena bu iyiliği yaptın.

(AYA 6. 10-15)

Ayşe

Ne kede güzeldi değil mi *Ayşe*?

(SMA 15. 125-130)

Ayşen

şimdi sa'at kaçtır *Ayşen*?

(SMA 15. 45-50)

Bedır

Bedır, sür Üer.

(SMA 19. 15-20)

Behrem

Deli Behrem gelir. “*Behrem*”.

(KYAM 16a 100-105)

bilal

hoşgeldiniz bilal hoş geldiñ. // *gülcān! gülcān!* anneñ buraya gelsiñ!

(AOA A1.01. 1-5)

caPbar

“*caPbar* seniñ burda işiñ yok.”

(AOA A5.09. 100-105)

cumāli

cumāli señ gider miydiñ?

(AOA A8.10 1-5)

ecem

“*ecem* haķgını halal  t ey mi” d yoru

(MYA II/8 10-15)

erhan

erhan vallā baña bi şeler oluyor lēn.

(AOA 07.08. 35-40)

elif

“*elif*” diyi çııırdı.

(AOA B3.04 20-25)

Emine

dedi “*Emine*”

(KYAM 47. 1-5)

erecep

oj geldin *erecep*.

(EİA 34. 5-10)

ferat

ferat, dedi. bana bi düşünmeden bi yalan sülesene.

(EİA 21. 15-20)

ğússüm

ğússüm, çavış, şa’rā ört, ğapıyı ğurban, ğapıyı ört.

(KYA 36. 270-275)

hasan

hasan dedi. ben dedi borasını kû yapmā, dedi.

(EİA 25a. 60-65)

haTçe

haTçe gel.

(AOA A5.14 5-10)

ırmızan

“*ırmızan* sen evlimiñ” dedi çavuş.

(MYA II/6 110-115)

imine

“*imine* ben geldim bene kūs mūñ *imine*?” dèdi.

(MYA I/90 25-30)

ismêT

“*ismêT*?” dèdim

(AOA A8.11 10-15)

Mendüh

Mendüh dèdî bu se’et kimîdir.

(SMA 29. 270-275)

mēmed

mēmed ben sâ dedi kaç keredir diyuvein dedi.

(EİA 29. 55-60)

meral

ne diyoñ *meral*?

(AOA A4.02 125-130)

mısdafa

hağgım sana he'āl_ëtmem *mısdafa*

(KYA 37. 20-25)

murat

murat dedi sen dedi hacılā gitçen dedi.

(EİA 12. 35-40)

osman

dörd yaşında beni kül_ıddiñ *osman*

düve düve beni del_ıddin *osman*

(KYA 17. 15-20)

şahsinem

gideyim *şahsinem* gideyim para kazanayım

para kazanayım da seni öylen alayım dedi.

(EİA 25f. 375-380)

sālim

tanıdı sesimden *sālim* n_öldü ba kızum?

(EİA 17. 60-65)

seciye!

seciye! demiş.

(EİA 4. 25-30)

sıdıka

ğuvaklān boyu ğadan yok mu ma *sıdıka*?

(EİA 29. 45-50)

süleyman

süleyman şindi bizim sana **ice** süleyim evlâdım.

(EİA 3. 1-5)

ummuhan

unuTdum kele *ummuhan*

(AOA A7.10 50-55)

zaynep

o *zaynep* getir, onu bâ bağayım.

(TYA 69b.9)

1.1.1.1.1. ÖZEL AD+{Im} (iyelik)

ahmedim

metini azarladıñ *ahmedim*

yetim uşah gimi gózüne bahtın

(KYA 31. 35-40)

āyşem

āyşem nèrden geliyoñ hārmāndan

(AMA 18. 30-35)

fadimem

fadimem huylu musun?

(TYA 26b.91)

hatcem

“gel gel *hatcem* gel.”

(MYA I/10 25-30)

haticem

ne duruyoñ *haticem* el gibi

(KYA 4. 25-30)

1.1.1.1.2. ÖZEL İSİM +{cık}

hatmacık

“*hatmacık*, suv içme këyip izi vā”

(MYA I/58 25-30)

memecik

bizim ğayna “*memecik* aşā duralım” dëdim ben.

(MYA I/62 5-10)

1.1.1.2. ÖZEL ADLARIN SÖZDE KULLANIMI

Seslenme gerçekleştirilirken kişinin gerçek isminin bilinmediği durumlarda günlük hayatta yaygın olarak kullanılan kişi isimleri de kullanılabilir. Bu durumda özel adların sözde kullanımı durumu ortaya çıkmaktadır.

ayşe! fatme!

ayşe! fatme! ha güzel doldur bakalım hadi.

(EİA 28. 15-20)

1.1.1.3. ÖZEL ADLARIN KIRPILMASI

Seslenme sözleri özel adın kırılmasıyla da oluşturulabilmektedir. Özel adın kırılması seslenen kişi ile muhatap arasında bir samimiyetin olduğunu göstermektedir.

eşo<?

eşo dur hele Alāñı severseñ kekliğı kim vurdu?

(MİA 101. 15-20)

faḥı<?

faḥı, dimiş gidme.

(KYA 51. 1-5)

Fatoş<Fatma

Ayşe *Fatoş* dèyidi.

(SMA 15. 125-130)

hüsücüm<hüsnü+cüm

“ ne diyi *hüsücüm*” dèdim.

(AOA B4.10. 15-20)

İbram<İbrahim

Bunnar geli *İbram*, bèle bi mesele úar.

(SMA 21. 25-30)

İzo<İzzet

Dedi “*İzo İzo*, hele bir dışarı çıḡ.”

(KYAM 24. 1-5)

Reşo<Reşat

Reşo nasılsın dëyi?

(SMA 15. 30-35)

1.1.2. TAKMA ADLAR

Bireyler yakın gördükleri kişilere onların sevdikleri veya sevmedikleri özelliklerinden dolayı kendi adlarının dışında kendi buldukları yeni bir adla seslenirler. Bu adlara takma ad denir. Takma adlar da seslenme sözü olarak kullanılan adlar arasında yer almaktadır.

cambaz

cambaz demiş. doḡsan_üç harbinden sōna geliyalar.

(EİA 15. 1-5)

gariP

ḡurban olan *gariP* ḡal bizim ëllerde.

(AOA A6.17. 50-55)

hızır

hızır, misāfir alıñ mı, demiş.

(KYA 19. 25-30)

keío

keío, bu şāni ḡötüreceksin çapana teslim_ideceksin.

(KYA 55. 100-105)

kel_oḡlan

kel_oḡlan saziñ da mı var.

(KYA 42. 75-80)

1.1.3. AKRABALIK ADLARI

Ülkemizde akrabalık ilişkileri bireyler arasında önemli bir yere sahiptir. Akrabalık ilişkilerinin kuvvetli olduğu bölgelerde de akrabalığa ilişkin terminoloji oldukça geniştir. Türkçede de akrabalık adları yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. Yaygın biçimde kullanılan akrabalık adları seslenme sözü olarak da kullanılmaktadır. Akrabalık adlarının seslenme biçiminde kullanılması iki şekilde görülmektedir. Akrabalık adlarının gerçek kullanımı ve sözde kullanımı. Bir birey öz akrabasına akrabalık adıyla seslenebildiği gibi akrabası olmayan ancak kendisini akrabası kadar yakın gördüğü kimselere yine akrabalık adlarıyla seslenebilmektedir. Her durumda da akrabalık adı eksiz bir biçimde kullanılabildiği gibi iyelik eki ve küçültme ekiyle birlikte iyelik ekli biçim kullanılabilmektedir.

1.1.3.1. AKRABALIK ADLARININ GERÇEK KULLANIMI

abí

abí, baĥ beni bıraĥmayasan

(SMA 15. 240-245)

ammioĭlu

cebine hařlıĭ ederim

al gótür beni *ammioĭlu*

(MĪA 11b 45-50)

ana

ana hamama vardĩñ mı?

(AMA 3. 95-100)

anne

anne verem_öldüm

(KYA 4. 20-25)

apo

‘amcaya apo diyiler.

(SMA 23. 200-205)

baba

baba dèdim

(ÇÇYA 32.24)

babanne

“babanne çok göresim geldi, gelsene a nolursun.”

(MYA I/94 270-275)

bey

“n_öldu bey” diyır.

(AOA A6.14 65-70)

dayi

Dayze, dayi diyilir.

(SMA 23. 200-205)

dayza

teyzeye èèsèÚerek’te şey diyiler *dayza* diyiler.

(SMA 23. 200-205)

dede

dede dēr, řaveye gitme ve dēr

(EİA 46a 60-65)

Ebe

“*Ebe*” dedim. “bu ne ki?”

(KYAM 22. 25-30)

ece

babam “*ece*” dërdin, böyüg ābisine.

(AOA A2.08. 45-50)

enişde

didim *enişde* bayırın ardına **i**beğin bu da geçer bir gún

(KYA 53. 25-30)

gelin

gelin sana dimem, var ayna

(KYA 42. 60-65)

ħala

Normal, *ħala* diyiler,

(SMA 23. 200-205)

ķaynata

gel baķalım *ķaynata*.

(EİA 18. 1-5)

keko

“işte *baba, abe, keko bée* yapma.”

(SMA 12. 5-10)

nine

nine demiş,u kızānnan haqqı demiş.

(EİA 4. 100-105)

Oğul

“*Oğul*, sen deli olma.”

(KYAM 10. 50-55)

peder

Dir ki, *peder* dir.

(KYAM 88b 5-10)

1.1.3.1.1.AKRABALIK ADLARININ GERÇEK KULLANIMI +{Im} (İyelik)

Akrabalık adlarının gerçek kullanımında yani öz akrabalığın seslenme sözü olarak kullanıldığı durumlarda samimiyetin derecesine göre aitlik bildiren iyelik ekinin kullanıldığı görülmektedir.

babam

babam burdan rahmetli gètti.

(ÇÇYA 3.2)

Bacım

“*Bacım*” diy, “bir gèce burda ğalağ diyi.

(AOA B4.07 70-75)

‘emim

‘emim gúlüşti. *babam* dèdi

(ÇÇYA 6.9)

enişdem

al *enişdem* bene

ben ablamdan gözelim

(MYA I/71) 10-15)

êşim

ğününde de kibar gezdiñ

nèidiyim *êşim* seni.

(AOA B2.12. 40-45)

gelinim

gelinim sen sefâ geldiñ

(KYA 57. 80-85)

ğızanım

hoş geldiniz sevâ geldiniz *ğızanım*.

(EİA 27. 1-5)

ğızım

“iyisin gelinim, sen çok iyisin *ğızım*.” deriñ.

(MYA I/94 265-270)

kızım

kızım dèdi gel seni beslēm dèdi.

(ÇÇYA 32.23)

oğlum

“*oğlum* bèle yap şèle yap.”

(SMA 12. 5-10)

ølum

ølum, arħadaş olũñ adam ekmāñ azını sana virir de çounu gendi alırsa saħın arħadaş olma, dimiş.

(KYA 19. 1-5)

oğlum

nè yapıysan *ana?* diy *oğlum* diy.

(ÇÇYA 9.82)

pederim

allaha ibādet_eyle

namazıñı ğıl *pederim*.

(AOA A7.03. 40-45)

yavırım

ğediñ hadi *yavırım*, açılşiydelim elleriñ tallasına gidelim.

(KYA 16. 1-5)

yavırlarım

yavırlarım dedi. bu patıkayı görü müsünüz dedi.

(EİA 46b 125-130)

1.1.3.1.2. AKRABALIK ADLARININ GERÇEK KULLANIMI +{cık}+{ım} (iyelik)

bobācım

bobācım deya sen dey bir pādişāsın.

(EİA 9. 30-35)

1.1.3.2. AKRABALIK ADLARININ SÖZDE KULLANIMI

Bireyler akrabaları olmayan ancak akrabaları kadar yakın gördükleri kimselere seslenirken akrabalık adlarını kullanmaktadır. Öz akrabalılığı göstermeyen ancak samimiyeti gösteren bu kullanım akrabalık adlarının sözde kullanımını artırmaktadır.

abi

abi demiş, annem seni çāri demiş.

(EİA 7. 20-25)

abla

“*abla*” dedim.

(AOA A6.20 30-35)

amca

geti *amca* yardım edivèrelim.

(AMA 16.40-45)

ana

deyif “*ana*, gelnin ne iş gördü?”

(KYAM 59. 20-25)

analar

kınamayın *analar*.

(SMA 14. 80-85)

anne

ğınayı batır *anne*, ğızını da getir *anne*.

(KYA 58. 45-50)

bacı

Dedi “*bacı*, bunnar ne topluluđdu?”

(KYAM 74. 35-40)

dayi

dayi, şimdi, senin şey, keko Mehmed-i mübarekle ilgili bir olayin olmiř.

(SMA 22. 1-5)

dēyze

dēyze nēTceñ

(AMA 2. 25-30)

emmi

hep bõle kil mi satañ *emmi*?

(KYA 13. 30-35)

ğardaş

ğardaş gözün aydın gelin gelifdi.

(KYAM 89. 55-60)

nene

diyir “*nene*, beni misafir ètmez misin?”

(KYAM 11. 55-60)

oğul

oğul sen bu delucayı satmaz mısın?

(SMA 17. 10-15)

tèyze

dèdi *tèyze* senden iş istemiyiḥ.

(SMA 28. 1-5)

yènge

dèmiş *yènge* dèmiş bunun içinde bişèy úar.

(SMA 230-235)

1.1.3.2.1. AKRABALIK ADLARININ SÖZDE KULLANIMI + {Im} (iyelik)

Akrabalık adlarının sözde kullanılmasında akrabalık adıyla birlikte iyelik ekinin kullanılması arada bir sevginin, samimiyetin olduğunun göstergesidir.

Anam

Anam, sen al.

(SMA 28. 25-30)

babam

babam, gelin almıya vardıḥ.

(KYK 27. 1-5)

bacım

“valla *bacım*, gusura baḥa ya.”

(AOA A8.02. 65-70)

çağam

vallâ *çağam* dedi ne olduğunu ben de bilmem.

(MİA 1. 15-20)

dayım

dayım ben bir güzel gördüm

aslı ermèni ermèni

(AOA B2.17 1-5)

dedem

niye, *dedem* seni nas aldı.

(KYA 59. 70-75)

evladım

“Nedir” diyir “*evladım*?”

(KYAM 6. 5-10)

ğardaşım

Dedi ki “*ğardaşım*, görünme de hele bir baĵ.”

(KYAM 45. 45-50)

ğızım

eveli hatir góñül vardı *ğızım*.

(KYA 24. 50-55)

ölum

“*ölum* giden gelmiyō, sen gitme demiş ĵomutan.”

(TYA 5a.11)

yavrum

ceyizde *yavrum* bèle yazma yaparlar.

(ÇÇYA 30.6)

yi_enim

zātı dünyada benim bişede gözüm yoḥ *yi_enim*.

(AOA A2.05 45-50)

1.1.4. KÜÇÜLTME/ULULAMA/SEVGİ ADLARI

Sevgi sözleri, küçültme, ululama sözleri de seslenme sözü olarak kullanılmaktadır. seslenmede kişinin ismi bilinse de bilinmese de sevgi sözleri küçültme, ululama adları kullanılmaktadır. Burada seslenme sözü muhatabın yaşına, mevkisine, yakınlık derecesine vb. değişecektir. Etnik yapı da bu değişikliklere sebep olan etmenlerden biridir. Nitekim Özezen (2004: 2265-2276) “Son yıllarda gençler arasında sözde bir sevgi ve içtenlik göstergesi olan hayvan, manyak, sapık vb. kullanımlar da yaygınlaşmıştır.” sözleriyle değişik toplum normlarının da seslenme sözlerindeki etkilerine değinmiştir.

adaş

“noldu *adaş*” dedim ben.

(MYA II/7 135-140)

ağa, bey, efendi.

şindi ordá hepisi olmış *ağa, bey, efendi*.

(ÇÇYA 4.13)

arḥadaş

hêç osanmazlardı, *arḥadaş*.

(AOA A1.06 15-20)

arḥadaşlar

dèdi *arḥadaşlar* buyırın.

(ÇÇYA 4.39)

aşıḥ

“*aşıḥ*, sen eere eşşahlı āşıḥsañ bize bir şiyir söyle.”

(AOA A8.06. 15-20)

bala

bene dedi ki “*bala*” dedi, “san” dedi.

(KYAM 35b 30-35)

bebek

bebek nenni nenni nenni.

(AOA A4.02. 100-105)

cice

n_õdu *cice*? dişin mi ārıyoru?

(EİA 37. 30-35)

dilber

didim *dilber* nèrde sorayıñ yolu

āḥā acıḥ şuradan varsın diyerek

(KYA 32. 25-30)

dost

dost arz eyledim geldim sana

(EİA 25f 240-245)

dostlar

söylüyorum *dostlar* ha! böyle mālīm

aħirinde böyle benim de hālīm

(KYA 14. 200-205)

evlat

pilemem_ği *evlat*

(TYA 98.8)

evlātlar

didi gör_ğmayın *evlātlar* da bu düşman kötü.

(KYA 43. 35-40)

ğomşular

ğinamañ beni *ğomşular*

kiTli odanın_ğapısı.

(AOA A1.16 45-50)

gurban

o gózel gózlerde galdı *gurban* benim nazarım.

(MİA 42. 5-10)

gönül

ağla ağla gülme *gönül*.

(ÇÇYA 13.131)

Gözel!

Gözel!

Bu dağdan aşmağolu mu?

(KYAM 95. 10-15)

kekè

abèlere “*kekè*” diyidiḥ.

(SMA 11. 15-20)

keko

keko bunlarì bèle almışız.

(SMA 29. 240-245)

peri

şimdi bi ğılıç çalsam gerekdir

söyle *peri* nedir derdin?

(KYA 50. 85-85)

uşak

“*uşak*” dedim, “bu uyranma güvenim de bu otu içerim de” dedim.

(AOA B1.03 40-45)

uşaḥlar

ortağlı olursá *uşaḥlar* bileúar

(ÇÇYA 1.6)

yar

yar doldur içemiyom

anam, yandım aman

(AMA 9. 95-100)

yavrılar

Ğülleri toprağTa solan *yavrılar*

(KYA 4. 35-40)

1.1.4.1. KÜÇÜLTME/ULULAMA/ SEVGİ ADLARI+{Im} (iyelik)

canım

canım nê dëyem sãn.

(ÇÇYA 33.3)

çocūm

en sonağı *çocūm* şevkiyi biliyon?

(KYA 24. 1-5)

dosdum

dosdum fâkir misin? êdersiñ başşak

(AOA B1.01 60-65)

efendim

dëdim *efendim*, kımse izın úermiyor.

(SMA 29. 110-115)

ğuzum

āla *ğuzum* āla, ne olduysa son_ oldu

(KYA 4. 60-65)

gülüm

gülüm bi de bān bi şī unuTdum.

(AMA 3. 70-75)

ğórpem

babam, ğuzum, ğórpem bak.

(AOA A2.10 10-15)

hemşerim

ya ne var? niye gülüyèn *hemşerim*?

(AOA A6.14 10-15)

ķaribim

gitme *ķaribim* gitme para vereyim

ölünce saba ķaribim kölen olayım

(EĬA 25f. 375-380)

körpem

Layla ğızım laylay

Layla *körpem* laylay

(KYAM 53. 25-30)

māvilim

bal göydum azıñ sana, *māvilim*.

(KYA 58. 80-85)

uşaum

yanmaz mıyık *uşaum*.

(TYA 26a.18)

pehlivanım

dosdum *pehlivanım* yıkarım seni

(AOA B1.01.65-70)

sevdiğim

getir göz yaşımnan yazan *sevdiğim*

(KYAM 84a 20-25)

yārim

yārim evleriñ çantısı aħar da

çıñ artıñ gözlerim yoluna baħar

(KYA 12. 70-75)

yaŭrum

yaŭrum nère gidisen?

(SMA 28. 30-35)

yavrılarım

yavrılarım hepiñiziñ özlerim

haħğarının yollarını gözlerim.

(KYA 31. 10-15)

yiğidim

ğülleri toprağTa solan *yiğidim*.

(KYA 4. 30-35)

1.1.4.2. KÜÇÜLTME/ULULAMA/ SEVGİ ADLARI+{cık} +{ım} (iyelik)

ğuzucuğum

tez gel *ğuzucuğum* tez gel

anañ baciñ ğara yasda

(AOA B2.05 15-20)

1.1.5. AZARLAMA/KÜÇÜMSEME/HAKARET/ KÜFÜR ADLARI

Sevgi sözlerinin olduğu kadar azarlama, küçümseme, hakaret sözleri de seslenme sözü olarak kullanılmaktadır. Burada da duygu ön plana çıkmaktadır. Muhatap karşı duyulan olumsuz bir tutum seslenme sözünü niteliği etkilemektedir. Bu sözlerin seslenme sözü olarak kullanılmasında dikkat edilmesi gereken husus azarlama, küçümseme, hakaret, küfür adlarının son yollarda sevgiyi ifade etmek için de kullanılıyor olmasıdır.

ğancık

“ğet *ğancık*! benim ğardaşımı ben bilirim.”

(AOA B3.14 35-40)

müsevir

“*müsevir* alıñ mı?” dëyoru.

(MYA I/7 30-35)

1.1.6. CİNSİYET AYRIMI GÖSTEREN ADLARLA

Cinsiyet bildiren sözcükler hem kadım hem de erkek için seslenme sözü olarak yaygın olarak kullanılmaktadır. Cinsiyet bildiren pek çok sözcük vardır. Aşağıda örneklendirilen sözcüklerin dışında cinsiyet ayrımı gösteren sözcükler de vardır. Bazı akrabalık bildiren sözcükler bunlardandır. Ör: dayı sözcüğü erkekliği ifade ederken hala sözcüğü dişillliği ifade eder. Bu gibi sözcüklere burada yer verilmemiştir. Akrabalık adları ayrı bir başlık olarak ele alınmıştır.

1.1.6.1. DİŞİLLİK ADLARI

avrat

“*avrat* ben ihtear ediceim” der.

(AOA A1.13 10-15)

ğancık

“ğet *ğancık*! benim ğardaşımı ben bilirim.”

(AOA B3.14 35-40)

ğarı

“*ğarı*, ben bir ğaşıl yuduzdum.”

(KYAM 2. 5-10)

ğız

dedi “*ğız* Derviş geldi mi?”

(KYAM 9. 10-15)

ğızım

ne bilim *ğızım*.

(TYA 123a.1)

hanım

hanım seni aşağıda da gördüm.

(SMA 18. 60-65)

hatun

“*hatun* seniñ göcañ ne zaman verecek bizim parayī?”

(AOA A4.04 20-25)

kadın

kadın diyorlar bizde *ğarı*. bizde *ğarı*, böyle hitap oluyo.

(TYA 10a.16)

kari

kari sen kimsin?

(EİA 31. 20-25)

kızlar

çalın *kızlar* dāreyi, oynadalım māleyi

(EİA 32. 65-70)

1.1.6.2. ERİLLİK ADLARI

herif

“*herif* olmaz. Bunnar ağa, ayıpdır.”

(KYAM 2. 5-10)

ōlān

ōlu baña didi ki

çal başına ğazanı *ōlān*

ōlān boynuma dolan

(KYA 11. 5-10)

1.1.7. UNVAN, MESLEK VE UĞRAŞ ADLARI

Saygı, mevki bildiren sözler, meslek adları vb. seslenme sözü olarak kullanılan yaygın sözler arasında yer almaktadır.

ağa

diyiler *ağa* bële bısey yoḥ.

(SMA 29. 25-30)

ağafendi, ağafendi

ağafendi, ağafendi! ne o dedi.

(EA 81. 110-115)

‘azalar

‘azalar, muḥtar bizi gôtürdi.

(ÇÇYA 8.17)

babayigit

aslını soran *babayigit*, kızını vèrem babayigit.

(ÇÇYA 13.178)

bey

bey, dedi. hakiḳatan sülèrmiş *be*, dedi.

(EİA 21. 25-30)

bèyefendi

“ben yapamıyacağım *bèyefendi*” diyor.

(AOA A2.03. 55-60)

binbaşılar

sarılmayın *binbaşılar*.

(ÇÇYA 13.97)

cellet

dedi ki *cellet*, gèt padişaa söyle gelsin.

(KYAM 91. 105-110)

çavış

“öyle *çavış*” dedi.

(AOA A6.20 20-25)

çorbacı

çorbacı demiş bu çocū sal.

(EİA 7. 20-25)

dadı

dadı beni egle yatayın.

(ÇÇYA 13.9)

davulçu

vur *davulçu* davulu, davulu

vur *zurnacı* zurnayı, zurnayı.

(KYA 58. 80-90)

dellal

bahiy bi *dellal* çağırıy, diy ki eyi bi *kaḥveci* lazım şāha.

(ÇÇYA 9.60)

doḥtor

hepisi bi *doḥtor* aldı.

(ÇÇYA 4.45)

ebe

ebe söyle, ebe.

(KYA 59.1-5)

hacı

ğapıñı yalıyım *hacı*

söküldü saçımıñ ucu.

(AOA A1.16. 25-30)

hacana

ğucāmda mı daşıyacām *hacana*!

(AOA A5.16. 1-5)

ḥoca

sıgara yaḥiysin *ḥoca*.

(ÇÇYA 17.31)

kahya

eskiden muhtar olana *kahya* dèrlermiş.

(ÇÇYA 31.32)

kilci

kilci geldi *kilci*, alan yoḥ mu, alan yoḥ mū? patetisnen vèriyom, suvannan vèriyom, būdaynan veriyom. turşucū, turşucū, elmacī, elmacī, çüş, çüş, turşucū.

(KYA 13. 1-5)

molla

nenem diyir ki “*molla*, get.”

(KYAM 9. 1-5)

muhdar

“*muhdar* nāPcāz?” , “oḫulu taşı.” dedim.

(MYA II/17. 35-40)

öğretmenler

öğretmenler bizi sıḫmayın

(ÇÇYA 13.89)

patron

“sağ olasan *patron*.”

(KYAM 14. 20-25)

sucu

mahmut pencereden bağırdi: *sucu*!

(EİA 2. 95-100)

vezir

dedi ki vezire “*vezir*, bunu aparabilmerih.”

(KYAM 49. 45-50)

zurnacı

vur *davulçu* davulu, davulu

vur *zurnacı* zurnayı, zurnayı.

(KYA 58. 80-90)

1.1.7.1. UNVAN, MESLEK VE UĞRAŞ ADLARI+{Im} (iyelik)

ağam

geldi *ağam*.

(EİA 25. 1-5)

assubayım

tamam dedik *assubayım*, ederiz.

(EİA 7. 5-10)

avcım

dilsiz destan viridi

uyan *avcım* avıñ geldi.

(KYA 44. 15-20)

çavışım

“ben bekleTmedim *çavışım*.”

(AOA B2.04. 1-5)

ğomutanım

“ne olacaq *ğomutanım*.” diyór.

(AOA A3.15 15-20)

hacım

hacım ğabil olmaz.

(A4.04. 60-65)

ħocam

değil mı *ħocam*?

(SMA 29. 175-180)

ķaħveci

ōyın, ōyın, ōyın *ķaħveci* dedi.

(ÇÇYA 4.21)

ķıralım

ķıralım valá bizim *ķaħveci* değerli bir adamdır.

(ÇÇYA 4.24)

pātīšāim

incili de, *pātīšāim*, felanca yirde ufaħ bir ıışılı ğórdüm, demiş.

(KYA 22. 5-10)

paşam

ben dēdım *paşam* ben hēç ‘askere çarşıya ğettıgım yoh.

(SMA 29. 110-115)

ocam

işte böyle be *ocam*.

(EİA 16. 25-30)

ombaşım

“vallaha *ombaşım*” dedim ben, osman efendi emreTdi çalışıyorum.

(AOA B3.09. 20-25)

ÖreTmenim

ÖreTmenim bu tarih nêrden bize geliyü.

(MYA II/17. 45-50)

yarbayım

valâ *yarbayım*, dedim. ben göyun güderim.

(EİA 22. 1-5)

yüzbaşım

“*yüzbaşım* gel gelePceK vurağ buña.” diyor.

(AOA A1.18 60-65)

1.1.8. TABİAT UNSURU OLAN ADLAR

Bireyler seslenme sözlerini yalnızca kişilere yönelik olarak kullanmamışlardır. Kendilerini sadece küçük bir parçası olarak gördükleri tabiat unsurlarına da bir dönüt almayı beklemeden seslenmişlerdir. Tabiat unsurlarına seslenme daha çok şiirlerde görülmektedir.

dünyâ

zal_õlu rüsdemi neyledin *dünyā*.

(KYA 36. 145-150)

felek

behen ne astın Űar *felek*.

(SMA 14. 175-180)

ún

ún gel, *ún* gel

ır atına biñ gel.

(KYA 55. 240-245)

yāmır

yā yā *yāmır*

tarlada amır

vēr *allahım* vēr

(AOA A5.15. 15-20)

1.1.9. HAYVAN ADLARI

Hayvanlara seslenme yaygın olarak görülen bir durumdur. Ancak bu seslenme onlara verilen adlarla değil de hayvanların çıkardıkları sesleri taklit yoluyla gerçekleşmektedir. Burada ise şiirin bir parçası olarak bizzat hayvana verilen adla seslenme görülmektedir.

oyunum

yemini vërdim

suyuñu verdim

meleme *goyunum*

ālaTdñ beni.

(AOA B2.15. 5-10)

1.1.10. MEKAN ADLARI

saray

bulamadım yapan usdasın

saray senden yol_ılderim.

(KYA 50. 70-75)

1.1.11. ŞEHİR/ÜLKE ADLARI

almanya

hacı hoca yo_ıdır evinden çı_ıdı

ço_ı kıyleri hocasız göduñ *almanya*. (ülkeye seslenme)

(KYA 30. 10-20)

erzincan, erzincan

erzincan, erzincan verem_olasıñ. (şehre seslenme)

(KYA 41. 5-10)

ğırşehir

hasretiñ bağrımda derin *ğırşehir*

hasretiñ bağrımda derin *ğırşehir*

(KYA 7. 1-5)

1.1.12. BİR ŞEHİRE MENSUPLUK BİLİNER ADLAR

adanalı

ğafil ğomañ *adanalı*

úç ğardaşı bir mezere

(AOA A5.04. 15-20)

1.1.13. KAVİM/MİLLET ADLARI

arab

ķólen_olam *arab* gel incidme beni.

(KYA 50. 140-145)

araP

öldürduñ hurşidi de niç_êTdiñ *araP*

(AOA A6.06. 210-215)

kürTler

ben ğuTnuyu n_êdiciyim

ğyuveriñ de *kürTler* beni

ben_anama ğediciyim.

(AOA B2.18. 25-30)

1.1.14. TOPLULUK ADLARI

ceme'et

“*ceme’et* ben bu gıŝıyı ehli sünnet vel ceme’et mezhebından bilirem. Sizler nasıl bılırsınız?”

1.2. SIFAT

iŝŝegsiz

üreniñde bayğuş ğuşu ulusuñ

beni dā başında ğoyduñ *iŝŝegsiz*.

(KYA 17. 45-50)

kóyli

kóyli hepimiz *óliyuĥ* *ha*.

(ÇÇYA 3.4)

kór

kór, sen söle diyo.

(KYA 21. 55-60)

yaradan

dergehiñe nahal varayım ğara yüz *üle*

sen yaratdıñ yardım *èyle yaradan*.

(MYA II/9. 90-95)

1.3. ADILLAR

1.3.1. TEKİL ADILLAR

sen

“sen” dedi “bunu tutup geleceŖin.

(MYA I/13. 10-15)

sen

sen Ėal baĖalım diyor.

(KYA 21. 60-65)

sen

“sen Ŗoruya ĖeT otur.” demiŖ.

(AOA A1.03 35-40)

1.3.2. ÇOĞUL ADILLAR

siz

siz dedim ne yapıyõnuz?

(AMA 4. 85-90)

siz

“siz” diyor “sival vermeye mi geldiniz õlum.

(AOA A1.03 70-75)

1.4. NLEMLER

1.4.1. DUYGU, HEYECAN VS. BELİRTEN NLEMLER

Doğada bulunan birçok ses bizim için õnem taŖıtmaktadır. Bireyler bu õnemi fark ederek duydukları sesleri yazıya geçirmiş ve yansıma sözcükler oluŖmuŖtur. Buna dayanarak dildeki sözcüklerin türetilmesiyle ilgili tartiŖmalardan birisi de bilindiği gibi yansıma sözcüklerle ilgili olandır. Pek çok sözcük yansılardan oluŖmuŖtur.

Bunların içerisinde seslenme sözleri de bulunmaktadır. Kimi zaman seslenme gerçekleştirilirken bu sözlerden faydalanılır.

a

a bu mehmed dayının ev var ya orada silahı çektiler vurdılar.

(ÇÇYA 18.17)

aa... ha

aa adam demiş ki baḥkimseye söylemiyesen *ha*.

(SMA 15. 220-225)

abo!

“*abo!* evel biz bi şey vardı. ben sizi vèrem duru baķem.

(MYA I/76. 15-20)

abō lan

“*abō lan*” demiş.

(AOA A4.11. 1-5)

amanın

amanın dēyo ben bunu kime deyen dēyo.

(AMA 10. 65-70)

be

kendi anamı bilmiyem *be*.

(EİA 4. 55-60)

beà

Samır āniñ babası mirtaza *beà*.

(AOAA1.07. 1-5)

beyav

getiremicēn mi *beyav*?

(EİA 27. 140-145)

bire

Seniñ geldiñde mıhtarlık oluķ muymuŗ acaba *bire*?

(AOA A1.02. 1-5)

breh

breh vallā! neyse ba, aldılar bizden kıızı geri gitti kıs.

(EİA 17. 45-50)

ē

ē biz burda helva yapıyoruz.

(TYA 11a.1)

e ba mariii

e ba mariii, çok güzel olmuŗ.

(EİA 4. 15-20)

ēy

“ēy emmizi musāfir olmaz mısıñız, teñri misafiri.” diyor.

(AOA B3.14. 25-30)

hā

hā, círid oynuyaraķ geldiler.

(KYA 27. 30-35)

hayt!

hayt! demiş kaltak, adam kızan doğuru mu?

(EİA 24. 80-85)

heş

Dedi “*heş*, buna bir teybir.”

(KYAM 56. 155-160)

hēy

gınası gārılır tās *hēy*

(AMA 6. 20-25)

hıyt!

hıyt! dedi. tepişmeyin ba.

(EİA 24d. 165-170)

hulā!

hulā! yandı yandı yandı.

(AOA A6.06. 155-160)

lā

lā diy.

(ÇÇYA 9.87)

lan

Diyi *lan* sana bişey diyeceğam

(SMA 21. 10-15)

lo

ho ho nedir *lo*, o eskídí.

(SMA 11. 5-10)

mari

mari ne **i** olmuş ne **i** olmuş.

(EİA 37. 25-30)

Ola

“*Ola* gelin. Ben çalışacam altı yüz lira.”

(KYAM 14. 15-20)

oy

oy diy, canım çı**h**a diy.

(ÇÇYA 13.77)

öhö

öhö dedi mi herkes odasına girēmiş.

(AMA 25. 25-30)

ula

ula gêt,oraya dedim.

(ÇÇYA 22.9)

ulan

ulan şimde hēr tarafı soruşduruôllar, demiyor tabi

(AOA A1.01. 35-40)

ula yau

“*ula yau*, ne altın?”

(KYAM 6. 15-10)

vay

vay gız oldu, olmaz olasıca.

(KYA 24. 70-75)

vēy

vēy dedim.

(ÇÇYA 5.8)

yā

yā ilk şey olarak kübre vururuṣ buna.

(TYA 49a.7)

yaho

yaho neḵ kadar ḥoṣ

(ÇÇYA 8.33)

Yahu

“*Yahu* sen nasıl oluyôr, tiren hızlı gediyoṣ o ğadar ğoyunnarı nası saydıñ.” diyoṣ.

(AOA A1.01. 65-70)

yaú

yaú dèdim.

(SMA 20. 15-20)

ya'úo

baba diyi *ya'úo* hele úerín.

(SMA 24. 270-275)

2. SÖZCÜK ÖBEKLERİYLE YAPILAN SESLENMELER

2.1. ÜNLEM ÖBEKLERİ

2.1.1. ÜNLEM + AD/AKRABALIK ADI

a gız

a gız sen saçını daramaz_öldüñ.

(AMA 18. 5-10)

ey ela

ah aman *ey ela* yığıldı mollalar bir araya geldilar.

(AYA 7. 50-55)

ah mehemmed

deyib “*ah mehemmed, aman_Allah.*”

(KYAM 56. 90-95)

ah metin

ah metin gözümü yummadan saba_ııdı.

(KYA 31. 5-10)

a kişi

dedi *a kişi!* sen_ış demediñ mi?

(KYAM 84b. 55-60)

aman Allah

deyib “*ah mehemmed, aman Allah.*”

(KYAM 56. 90-95)

aman anne

aman anne, sen bilmez midin gelin alcānı da bı itiyar yaşında neden aldın sen?

(EİA 3. 20-25)

aman baba

aman baba bize incir alivē demişlē.

(AMA 16. 75-80)

aman bülbül

aman bülbül sen o yarı göresin.

(KYAM 72. 35-40)

amān dēyze

amān dēyze o gızı bize vèeri misiñiz.

(AMA 2. 25-30)

aman ğaynana

aman ğaynana, demiş, ğapıda bi şiler var.

(KYA 52. 65-70)

aman ğomşu

aman ğomşu sen çır biz de oynucāñ.

(KYA 1. 1-5)

aman kızlar

aman kızlar hatemumi gêturũñ.

(AYA 3. 5-10)

aya baba

diyer ki “*aya baba*” diyer. “benim ayilem sene hizmetkarlık yapsın.” diyór.

(KAM 28. 15-20)

ay bala

ay bala, buriya gel.

(KYAM 82. 45-50)

ay dad

“*ay dad*” mênim çacuğun başını kimdi kesdi.

(KYAM 49. 65-70)

ay nene

“*ay nene*, ele şey olar mı?”

(KYAM 72. 90-95)

ay arvat

dedi ne gizerin *ay arvat*?

(KYAM 84b. 60-65)

ay yahudu

dedi *ay yahudu*! sênin cêmin bir tenedi mi, yoħsa gene mumuñ bir táyı var mı?

(KYAM 82. 75-80)

ay_oğul

nenesi der “ay_oğul, ne var ne çoğ.”

(KYAM 59. 1-5)

bire dayı

“bire dayı sen ne yatıyoñ.”

(AOA B3.09. 30-35)

bire emm_ōlu

“bire emm_ōlu ëTme”filan dër.

(AOA A1.13. 10-15)

bire ğız

“bire ğız ne duruyoñ?”

(AOA B3.04. 25-30)

bire ğızlar

bire ğızlar, su getirin, ben avımı yeni buldum.

(KYA 50. 150-155)

e ba kázım

e ba kázım kaldı, ālama.

(EĪA 14. 40-45)

e baba

e baba, kötü mü demişler?

(KYAM 16a. 25-30)

è dayzaōġlu

è dayzaōġlu.

(SMA 23. 200-205)

ey filen

“*ey filen* inēn bızasını guyuvēmen.”

(MYA I/82 10-15)

e kız

e kız sen misin demiş.

(EİA 45. 45-50)

amanın_eller

amanın_eller de cierim yandı.

(KYA 46. 35-40)

ey_ăġalar

ey_ăġalar, zamanın birisinde, bu padişalıġda bir beġ varıdı.

(KYAM 17. 1-5)

èy aġalar aġalar

èy aġalar aġalar

yaylada biter ġaġalar

(MYA II/7 5-10)

e yārabbi

e yārabbī sattırmadın da beni kiraya çıkamādıñ da.

(AMA 10. 95-100)

ey arḥadaş

“*ey arḥadaş*, bilir misin?”

(KYAM 45. 50-55)

ey bey börek

diyer ki *ey bey börek* diyer.

(AYA 7. 95-100)

ey bezirğan

sarılıb yatmadım ince belinnen

acap kısmet mi olur *ey bezirğan*?

(KYAM 72. 60-65)

ëy cem‘at-i müslimin

ëy cem‘at-i müslimin! bu taşın hangıtaş olduğunu biliyor musunuz?

(SMA 22. 55-60)

ey ğardaş

ey ğardaş saa bi ettiğim yoğudu

(MİA 115. 20-25)

ey ğız

“*ey ğız*, benim sende de sevdam var.”

(KYAM 48a. 1-5)

ey insan

“*ey insan* seni cenāb-ı hak bu şer için mi dünyaya getirdi?

(MİA 133. 1-5)

ey müslüman

düşün *ey müslüman* halıñ n_olacağ.

(KYA 14. 45-50)

ey insanoğli

ey insanoğli cucün birini bena bağışla diyer

(AYA 6. 40-45)

ēy insan_ōlu

“*ēy insan_ōlu*” diyür.

(AOA A4.01. 20-30)

ey kamer

ey kamer tay epeyce olmış.

(AYA 1. 62.syf)

ēy kari

ēy kari diy.

(ÇÇYA 9.99)

ey karilar

ey karilar dedi.

(AYA 7. 180-185)

ey şemsi

ey şemsi yastıman ümitli ğulsuñ

gısmet ise ğāyen yerini bulsun.

(KYA 6. 85-90)

ey uşşah

ey uşşah, ğılıç uzūn.

(KYAM 81b. 85-90)

eyvah gızlar

eyvah gızlar ben eşim ayırdım.

anam babam, ben eşime doymadım.

(KYA 71. 110-115)

eyy ahali

geliye *eyy ahali* diye.

(AYA 7. 125-130)

ğız anam

ğız anam ğınañ ğut'lıóssuñ, ğut'lıóssuñ.

(KYA 10. 5-10)

hadi oğlum

dèdi *hadi oğlum*.

(ÇÇYA 16.30)

he dezze

“*he dezze*” dedi.

(AOA B2.15. 40-45)

hey kumşular

hey kumşular, altı yüz senelik köyü bırakınız.

(EİA 47. 20-25)

hey_olan

hey_olan hēy ēyvallā

bacı yusuf gurumunan hēyvallā

(AMA 23. 45-50)

hēy arḥadaş

hēy arḥadaş benden intām_ol da o pılavı öle yi, didi.

(KYA 50. 120-125)

heyy arḳideşlē

“*heyy arḳideşlē*.” dēyyoru.

(MYA I/7. 45-50)

hō emm_oğlu

hō emm_oğlu nerdesiñ?

(AOA A6.06. 195-200)

nāhi kemal

nāhi kemal gözüñ kör_ōsun.

(AMA 16. 140-145)

ney bilal

ney bilal? hayırdır. *ney oldu?* topallıyoñ gene.

(AOA A1.11. 50-55)

oooo, güvê

oooo, güvê geçmiş olsun, geçmiş olsun.

(EİA 18. 30-35)

ulan baba

“ulan baba, yedirmedim mi?

(KYAM 2. 15-20)

ulan dürzü

ulan dürzü köp elēnen nōrecēn.

(KYA 35. 65-70)

ulan efende!

hanci hırşud gelir: *ulan efende!*

(EA 1. 75-80)

ulan ibrahim

ulan ibrahim! hele ibrahim paşa, paşa olmamış.

(SMA 21. 5-10)

ūy mısdafā

ūy mısdafā, bir üzüm olurdu, bir üzüm...

(KYA 36. 205-210)

vāy gardeşim, ölüm

vāy gardeşim, ölüm gel beni seni dokdura götürelim.

(AMA 20. 35-40)

vay köppeoğlu

dedi “*vay köppeoğlu*, meni öldürecek.”

(KYAM 65. 20-25)

vay sultan!

vay sultan! vay sultan! vay sultan! gēTmişñ ğayrı, ölmüşüñ sultan! vayh!

(AOA A5.02)

yā ādem

dedi ki “yalınız *yā ādem*, sağa üs nesnem mar.”

(KYAM 44. 140-145)

yā Ali

“*yā Ali*” dedi, “bir arslan çıĥdı oğüme.”

(KYAM 23b. 50-55)

ya abè

“ha bu işin sonı baĥ bèle bëledir.” *ya abè*.

(SMA 12. 10-15)

ya ali

ya muhammeT ya ali

“sen gösder dōru yolu

(AOA B3.01. 30-35)

ya çapan

ya çapan, bey itdiğin urhuya bey, hanım bahmadı.

(KYA 55.85-90)

ya cebrayil

tahmazım *ya cebrayil* ümmetim tahmayınca

(ÇÇYA 13.159)

ya ğabağ

“*ya ğabağ*” demiş. “tın tın ğabeycik demiş. ösüz ğuyen bubēcik” demiş.

(MYA I/3. 10-15)

ya imam

“*ya imam*, erkeklere dörde ğadar nıkah var biz de búa bi çäre arıyok, biz de dört ğoca almak isdiyok.” demişler.”

(AOA A1.03. 15-20)

yā isanōlu

“hoş geldiñ *yā isanōlu*” diyır.

(AOA A8.16. 20-25)

ya karınça

ya karınça baa karşı niçün yalan söyledin?

(MİA 36b. 10-15)

ya muhammeT

ya muhammeT ya ali

sen gösder dōru yolu

(AOA B3.01. 30-35)

yā mūsa

yā mūsa, sen verilen tevratıñ fılān yeriñi oħumadıñ mı?

(AOA A3.07. 10-15)

ya rabbi

ya rabbi sen bana yol göster.

(SMA 28. 60-65)

ya şehzade

diyir “*ya şehzade*, beni affet.”

(KYAM 1. 85-90)

yau baba

gehveci diyir ki “*yau baba*, siz kerib adam arabu elinnen gelmişsiz.

(KYAM 5. 5-10)

yāú guban

yāú guban, nereden ne annadem yane.

(EA 12. 5-10)

yau hoca

yau hoca senin oğlun cömātı terketti.

(MİA 2. 1-5)

yāv baba

yāv baba mardin de, diyarbağırnan çermig kadar degil.

(ÇÇYA 8.43)

yav hemşire

yav hemşire dëdim.

(ÇÇYA 16.4)

yaú hoca

yaú hoca sen ne oldun?

(SMA 22. 100-105)

yav kardaş

yav kardaş bëz de yoğ.

(ÇÇYA 31.6)

yavu sülemen

“yavu sülemen bu kim”

(AOA A6.01. 20-25)

ya zenen

“esselāmun aleykim, ya zenen.”

(KYAM 44. 50-55)

2.1.2. ÜNLEM AD/AKRABALIK ADI+{Im} (iyelik)/+cAğlzm/+clm

ah bubacāzım

ah bubacāzım, bu gadar asgerlik yaPmıışsın.

(MYA III/4. 10-15)

ah kızanım

ah kızanım, te bennarı ep doqđum kendim bunnarı

(EİA 4. 70-75)

a guzum

a guzum nê hātıram_ōsun.

(AMA 15. 10-15)

aha babam

*aha babam*_ev yoğ.

(ÇÇYA 33.7)

amman ba kızım

amman ba kızım on mi mi koydun sen benim evlādım mısın? deya.

(EİA 9. 30-35)

aman memmedim

aman memmedim bazardan aldıđ da üzüm

emmimiñ_ōlu behced de nic_oldu yüzüm

(KYA 37. 15-20)

aman nineciim

aman nineciim, burīya bir ōlan geldi.

(KYA 50. 25-30)

aman yavricım

aman yavricım, hic yok be.

(EİA 46b. 50-55)

ayöl ölüm

“ayöl ölüm.” dedi.

(MYA II/6. 145-150)

be evlādım

siz nērden bilcēniz be evlādım?

(EİA 4. 165.170)

be ğızım

yanına be ğızım ğız ğardaş mı isteñ.

(KYA 58. 65-70)

bire yavрім

dedeñi belişemediler bire yavрім.

(AOA A5.10. 70-75)

é anam

é anam bu èè zehra özdağlının eÚıdır?

(SMA 28. 20-25)

e bire ğızım

e bire ğızım bugün, adamlar altı yedi ğişi, betōn döküyollar.

(AOA A1.13. 25-30)

ē canım

ē canım ava gidilir, atıp vuruyoñ.

(TYA 12.17)

ē edem

“*ē edem* sırtıñ yırtılmış seníñ.”

(AOA B4.08. 10-15)

eh yavrılarım

“*eh yavrılarım* gediñ.”

(MYA I/59. 5-10)

ē oğlım

ē oğlım ben etmedim.

(SMA 28. 10-15)

ē paşam

ē paşam biz her gún içiyoh.

(KYA 67. 5-10)

ey asgerim

ey asgerim gelin, zaman geldi.

(KYA 55. 50-55)

ey gulum

cenāb-ı hak buyuruya ki; *ey gulum* edepsiz olarañdan yapmış olduğumuz ibādetler yerinen göğün arasını doldursa benim yanımda sinēn gıcı gadar gıymatı yohur.

(EİA 139. 20-25)

ēy meleklerim

ēy meleklerim anladınız mı nebimin hak nebi olduğunu.

(MĪA 132. 20-25)

ey oğlum

ey oğlum işte.

(MĪA 145a.1-5)

laÚo oğlum

laÚo oğlum, laÚo memleket na i diyeme laÚo.

(SMA 24. 265-270)

len_ölum

len_ölum ben bunu demedim.

(AMA 16. 10-15)

mara kızanım

ne annadayım *mara kızanım*.

(EĪA 9. 1-5)

mari ğisçāzım

mari ğisçāzım nāpayım işte, ben aldım unu.

(EĪA 3. 20-25)

of ğızım

“*of ğızım*” diyir.

(KYAM 16. 20-25)

oh yavrum

“yavrum, *oh yavrum*” diyer. “olmaz mı ki siz benim yavroomsuz.” diyer.

(KYAM 28. 85.90)

ohō gızım

ohō gızım onnar goñşum benim.

(AOA A6.14. 30-35)

vay gızım

“*vay gızım*, ben şini annadım.

(KYAM 16. 25-30)

yaú kardaşım

yaú kardaşım, biz sení ariyoruz ki.

(SMA 16. 15-20)

yav kardaşım

yav kardaşım sen nêye ölesin ki?

(ÇÇYA 9.29)

yaú... oğlum

yaú dedí *oğlum*.

(SMA 22. 15-20)

yav sultanim

yav sultanim diy.

(ÇÇYA 9.88)

2.1.3. ÜNLEM + SIFAT/LAKAP

ēy, edebsüz

ēy, edebsüz, sen diy kıoca bi řāhın, anasi olasın.

(ÇÇYA 9.102)

ey iki dinli

hele meramın bu muydu *ey iki dinli*

(AYA 7. 205-210)

ğız deli

“*ğız deli*, bacıñı nere ğoyarık.”

(AOA B4.07. 1-5)

ulan essēl

“*ulan essēl*” didi.

(AOA A6.07. 50-55)

ulan ğarağulaķ

“*ulan ğarağulaķ*” diyr.

(AOA A1.18. 30-40)

ulan pezevenk

“*ulan pezevenk* seniñ parañ yoğudu tamān?”

(AOA A6.07. 50-55)

ulan řero

“*ulan şero*, gelin daşıyaķ.”

(KYAM 14. 10-15)

yav çüngüşlüler

yav çüngüşlüler dediler.

(ÇÇYA 31.45)

yaÚ keko

yaÚ keko dedi been Úerme dedi.

(SMA 22. 15-20)

2.1.4. ÜNLEM + BİRLEŞİK SÖZCÜK

ya ādami sefiyullah

“*ya ādami sefiyullah*, dön sağa nazar_eyle.”

(KYAM 44. 25-30)

yā Nuf aleyisalam

“*yā Nuf aleyisalam*. Ben senin angazığ çekiyim.”

(KYAM 44. 115-120)

yā resūr_allahım

yā resūr_allahım bunnar çarpışıyo.

(KYA 55. 45-50)

2.1.5. ÜNLEM + UNVAN

a Úelle ħecım

a Úelle ħecım, o, ben eleliĥnen gëttım.

(SMA 28. 30-35)

yō hacı

“*yō hacı* sen delimiñ ben çokları bulsam teslim eTcen.”

(MYA I/5. 15-20)

2.1.6. ÜNLEM + AD ÖBEĞİ

ah aman ey yerin benauşasi göğün yıldızı

ah aman ey yerin benauşasi göğün yıldızı

H beklı bazardaki *akraba kızı*

(AYA 7. 45-50)

ah benim yavrularım

ah benim yavrularım, nasıl çekeriz biz çileyi.

(EİA 145-150)

āḥ firansızın sūvarileri

tev baḥtım ki *āḥ firansızın sūvarileri* kóy içinde geziy.

(ÇÇYA 5.7)

ay benim nādanım

ay benim nādanım, kimnen küsüfsen?

(KYAM 94. 25-30)

ay ğazaḥ balası

dedi, *ay ğazaḥ balası*! bizim ğazaḥ, Tüflüz.

(KYAM 83. 50-55)

ah, köpoğlunun kedisi

“ah, köpoğlunun kedisi.” diyor.

(KYAM 69. 10-15)

ey arş,ı rahman sâbi

ey arş,ı rahman sâbi gözüme bi çâre vâresin.

(KYA 50. 240-245)

ey benim,allahım

dedi “*ey benim,allahım*. Meni buların yanında hecelet,eleme.”

(KYAM 55. 25-30)

ya su sâbi

“*ya su sâbi* çekil ordan ben su alacân.”

(MYA II/3. 85-90)

yaûu... eûsehibi

yaûu kusura bahma *eûsehibi* demiş.

(SMA 30. 115-120)

2.1.7.ÜNLEM + SIFAT ÖBEĞİ

ba kerata heriv

ba kerata heriv demiş. kaç kuzu yapar mı demiş.

(EİA 24. 80-85)

ey biz feggir adam, ey,ğerib adam

ey biz feggir adam, ey,ğerib adam.

(EA 79. 20-25)

ey on_ikinci firga

“*ey on_ikinci firga*. siz alışmışız ermeni talanına amu bu ne urusa benziyir, ne ermeniye ne ingilise.”

(KYAM 4. 5-10)

ey miselmanın inandığı. ya eli

dedi “*ey miselmanın inandığı. ya eli* seni çağırırım.”

(KYAM 49. 15-20)

ey yañıl ali bā’

ey yañıl ali bā’, ben şāhīñ öluna gız vermiyecām.

(KYA 55. 35-40)

ā, iḥdiyar baba

ā, iḥdiyar baba. buyur buyur.

(KYAM 16a 70-75)

ay ğarı nene

dèdi “*ay ğarı nene*, erkeh merkeh, kişi mişi heç bi şey yoḥdu?”

(KYAM 72. 135-140)

ey ğaḥbe feleg

ney_idi ğarezin *ey ğaḥbe feleg*

dilerim mevładan hayırlı dileg

(KYA 52. 95-105)

ey benim iligim, gilim, benim ḥocam

padşah dedi ki “*ey benim iliğim, gilim, benim hocam* gedecêhsen.”

(KYAM 74. 95-100)

ey münüslüman ğardaşlar

ilk sorğu namazdır da ğabirde başlar

allah diyen *ey münüslüman ğardaşlar*

aħacaħ gözlerden ğan ile yaşlar.

(KYA 14. 20-25)

ey serseri insan oğlu

“*ey serseri insan oğlu*, bir geneşsene.”

(KYAM 45. 160-165)

ey yeri ğoğü yaradan allah

ey yeri ğoğü yaradan allah ğözüme bi çäre vèresin.

(KYA 50. 240-245)

hey aħmaħ Türhler

bize de mehtup bıraħırlar: “*hey aħmaħ Türhler*. Ne uymuşuz Musdafa Kemalın sözüne. Gelin, canızı ateşe yaħmayın siz. Teslim olun.”

(KYAM 4. 1-5)

hēy ğadersiz duran

hēy ğadersiz duran... çiçekdānın, esKi adı veled ōlu kıyünden bin doħuz ōz otuz yedi dōmlu, veysel ōlu duran çelesi. (kendisine sesleniyor.)

(KYA 55. 1-5)

hey ğara būā

sürmen çürük yeri geñden sökdürürüm

imdad sende ğaldı *hey ğara bũā*.

(KYA 17. 10-15)

yā büyük sultan

yā büyük sultan dedí.

(ÇÇYA 13.37)

2.1.8. ÜNLEM + UNVAN ÖBEĞİ

a hakim beğ

deir, a hakim beğ!

(KYAM 88b 10-15)

ela bāli hanım

ela bāli hanım sen bilmezsın halımı.

(AYA 3. 20-25)

ey ismail çavuş

ey ismail çavuş ğırh-ğ gün tamamdır.

(KYAM 17. 45-50)

hēv... derviş baba

hēv dedi *derviş baba*, *hā* senin ‘aqlın.

(ÇÇYA 30)

ula ğoca ğarı

“*ula ğoca ğarı*” dēri, “ğatmarı çoğ yālamışsıñ heral” dēr.

(MYA I/17. 40-45)

ya m yrem bacı

duydu  mu *ya m yrem bacı*

atını da  ld rm şler, der.

(AOA A6.06. 50-55)

yav ali abi

“*yav ali abi*” dedi.

(AOA A6.15. 10-15)

yav ismayil beg

yav ismayil beg i in i inde i  var d dim.

(  YA 16.13)

y v s l man dayı

“*y v s l man dayı*” d dim. “ indi bu zamandan z na ava mı gidili herkes gitmi ” d dim.

(MYA I/14 30-35)

2.2. UNVAN (MESLEK, U RA )  BEKLERİ

2.2.1. Kİ İ ADI+UNVAN VEYA AKRABALIK ADI

abdi  avı 

abdi  avı ,   ne vereceg deyin d   nme.

(KYA 55. 110-115)

Ahmet Be 

dedi ki “*Ahmet Beğ*, neden vermedin cephaneyi millete vermemişin?

(KYAM 36. 5-10)

Ahmet Bey

“*Ahmet Bey*, ahlmleyin kımse yemeg yapmasın ben yapacağam.”

(SMA 9. 20-25)

Aslan Ağa

“*Aslan Ağa*, gelin yemehden oynuyağ bir tabla.”

(KYAM 2. 1-5)

ahmet_emmi

biliyiñ ñi *ahmet_emmi* didi.

(KYA 29. 65-70)

ali bey

madıran dānda bi yāmır yādı *ali bey*.

(EİA 25b 75-80)

bayram dayı

“*bayram dayı* maşşallah bu yeşil yapraklı şey ni.”

(MYA II/16. 45-50)

Burhan hoca

şimdı *Burhan hoca*, sen èè bèle benden sorduğça benim aklıma geli.

(SMA 30. 205-210)

Derviş Ağa

“nere g         *Derv     A  a?*”

(KYAM 9. 10-15)

dudu bacı

ho   geldi      *dudu bacı*

o  undu mu saldı   size

(AOA A5.04. 35-40)

dursun dayı

dursun dayı, bizim burda tur  u bek   o   olur.

(KYA 13. 5-10)

Ekram   oca!

Ekram   oca! Bi g  n bi ar  ada   yanıma geldi.

(SMA 16. 55-60)

elif abla

“*elif abla* ali   bimi   ld  rm    ler.”

(AOA B1.04. 70-75)

elif bacı

  ada  ı alırım *elif bacı*

ne zor olur  umu   acı

(AOA B1.04. 120-125)

  re  id amca

“*  re  id amca* ola adan n  r g  diyo  .”

(MYA II/8. 1-5)

eşatma bibi

gariya diyolar ki işte “*eşatma bibi*, mevlüd nerde!”

(MİA 17c. 25-30)

‘eşşür ‘emmi

‘eşşür ‘emmi dedi. Üer beş lira

(SMA 29. 270-275)

ğulzar hanım

benim bir ālā nışannım vardı *ğulzar hanım*.

(KYA 50. 110-115)

hasen abe

degıl mı *hasen abe*?

(SMA 11. 20-25)

Hasan Lele

vallah *Hasan Lele*, biz beş guraşa çalışırız.

(KYAM 91. 130-135)

hızır sultan

vardım bi bağda uyudum.

yeriş *hızır sultan* yeriş.

(KYAM 19. 1-5)

hülüs amca

“ne hola, *hülüs amca*, sen bunu nêtdiñ.”

(MYA II/8. 10-15)

ireşid_ağa

“bi da_a sık *ireşid_ağa*” dedi.

(AOA A3.08. 10-15)

isaḥ dayı

bağırdım, *isaḥ dayı!*

(EA 32. 200-205)

ismail beg

ismail beg, dè ne var?

(ÇÇYA 16.13)

köşker_emmi

köşker_emmi ben cıara almıya geldim.

(KYA 29. 5-10)

mahmud_ağa

mahmud_ağa!

(EA 2. 30-35)

mahmut bey

mahmut bey, bu da benden sana hedaye.

(EA 2. 80-85)

Meḥemet abí

Meḥemet abí senín başından bí ḥedise gèçmiş.

(SMA 16. 1-5)

fāriḳ efendi

allah bundan aşşā düşürmesin *fāriḳ efendi*.

(AOA B2.02. 5-10)

ḡurban dayı

dedim ki “*ḡurban dayı* ḡaş yaşında olbilirsin?”

(KYAM 22. 1-5)

ḡúrlek_ölum

mencilisi *ḡúrlek_ölum*

yanımızı ḡar borulu

(AOA A1.22. 5-20)

halil_emmi

“*halil_emmi* ney o?”

(AOA B4.03. 55-60)

halil_ölum

yaşa *halil_ölum* yaşa

aḡ kefiye düşmüş ḡaşa

...

(AOA A1.22. 5-20)

meḥeme şerif

meħeme şerif sen de benle barabar gel.

(SMA 20. 5-10)

miřan amca

yau yoħ işde mişan dayı, *mişan amca* hêrifim çalıřsıñ.

(AOA A4.04. 20-25)

mustā fendi hoca

“*mustā fendi hoca*, biz buña evlendirelim dêmıř.

(MYA I/78. 15-20)

münüf dayı

gayfede içerdiñ çayı

saña diyom *münüf dayı*.

(KYA 17. 20-25)

Nazım ‘emmi

Nazım ‘emmi dëdî.

(SMA 29. 260-265)

ömer_usta

ömer_usta dedi.

(AMA 4. 85-90)

Ramazān abı

Ramazān abı sen SıÚerek’le ilgili çalışmaların var.

(SMA 30. 1-5)

recep_ābi

“*recep_ābi*” dēdim.

(AOA A6.16. 20-25)

müslüm ğardaş

“*müslüm ğardaş?*” “müslüm!”

(AOA B2.03. 40-45)

sabire baci

sabire baci diye seslendim.

(EA 57. 45-50)

sālim aġa

olucak *sālim aġa* dedi.

(EĪA 17. 35-40)

sāyid ğardaşım

sāyid ğardaşım, didi.

(KYA 24. 85-90)

sefer abí

şimdi *sefer abí* bu eski Siüerek, nasıldı?

(SMA 19. 1-5)

sultan ħanım

sultan ħanım gel.

(ÇÇYA 13.74)

sülēman ā

sülēman ā, şō ney yāv?

(KYA 5. 50-55)

veysel bey

veysel bey senin bir çit ōlun oldu.

(KYA 55. 185-190)

tuncel bey

tuncel bey sizin ğızı benim oğlana mehel gödüm, sen nē diyeceksin? dēriz.

(MYA III/3. 25-30)

zeynep hanım

zeynep hanım dēdim baK dēdim.

(AMA 12. 195-200)

zülfi beg

zülfi beg isminde müfettiş geldi buraya.

(ÇÇYA 10.27)

2.2.2. MESLEK ADI+UNVAN

bezirġan hoca

saña diyon saña *bezirġan hoca*

ne ġúnüzüm ġúnúz ne gicem gice

(KYA 44. 40-45)

bezirğan Paşa

saña diyon saña *bezirğan Paşa*

alıp sattıñ türlü gumaşa.

(KYA 44. 35-40)

doğtor beg

doğtor beg bu benim nedir yanı benim derdim nedir?

(SMA 31. 100-105)

gaymagam bey

gaymagam bey./ annaşdıriyıl ama, ehlâhsız adam, ne yapal?

(EA 20. 35-40)

hac emmi

şimdi eskiden ne yapardınız *hac emmi*, onu annatın.

(KYA 29. 1-5)

hakim beg

hakim beg vallahi veriem, almir.

(EA 70. 70-75)

imam cerrah

helk ona diyi *imam cerrah*.

(SMA 30. 345-350)

kıral paşamız

vallâ bizim *kıral paşamız* gendiyi asmış.

(ÇÇYA 4.28)

komser bey

komser bey, dedi.

(EA 79. 45-50)

müdür bey

müdür bey, ben okumēcen gāli.

(AMA 20. 40-45)

müfetdiş bey

müfetdiş bey, etmeyeh mi gazansun?

(EA 88. 35-40)

savcı beyim

dedim *savcı beyim* ne deyim?

(EİA 23. 75-80)

sayın hocam

sayın hocam benim burada ben kara_yollarında ilk_oğul mezunuyum.

(TYA 62a.26)

vāli bey

vāli bey eer bu vasītaları bu köyden alūsanuz bize en büyük kötülü mülki_āmiri olarak yapmış olacasınız.

(TYA 11b. 38)

2.2.3. UNVAN + MESLEK ADI

çifci baba

geliler, “salam aleyküm. *çifci baba.*”

(KYAM 1. 10-15)

2.2.4. SIFAT + UNVAN ÖBEĞİ

beynamazın beyi tevik efendi

dükğani siñer de cumâyı ğlmaz

beynamazın beyi tevik efendi

(KYA 17. 70-75)

2.3. AD ÖBEKLERİ

alman işçileri

şuñu söyleyeyim *vatandaş* size

alman işçileri ğızmayın bize.

(KYA 30. 25-30)

aPdırāmanıñ ğızı

“*aPdırāmanıñ ğızı*” dēdi, “bir şey geliyī īradüyo sesi geliyır duymadıñ mı?”

(AOA B2.18. 1-5)

bezirğan başı

aleykümü selam *bezirğan başı*.

(KYAM 1. 40-45)

bolu beyi

bolu beyi bolu beri, deyveri bana köroğlu derler.

(EİA 25f. 355-360)

canım benim

canım benim, canım benim onları gèymen.

(TYA 21a.18)

canım kuzum

canım kuzum nè dèyem he.

(ÇÇYA 29.8)

eşşölu eşşeğîñ damādı

eşşölu eşşeğîñ damādı dèyince ya gendi gızını assın.

(AMA 16. 15-20)

fesliyenci kızi

demiş *fesliyenci kızi* fesliyen ekersin fesliyen biçersin, fesliyenin yaprayı kaçtır?

(EİA 45. 25-30)

ğıralın ğızı

sen ğāye çıhart da merdivan ğurdur

ben çıhıp sayayım da *ğıralın ğızı, ğıralın ğızı*

(KYA 43. 50-55)

ğız anası

ğız anası, ğız anası

hani bunuñ öz anası

(KYA 8. 15-20)

halep şehri

haber geldi ánnem dostan

durmañ olmaz *halep şehri*.

(KYA 44. 125-130)

itiñ dölü

ğávır mısıñ *itiñ dölü*.

(AOA A8.02. 20-25)

kahve sahibi

hani bu *kahve sahibi*

(ÇÇYA 4.27)

paşa hazretleri

paşa hazretleri, iki tene adam gelmiş.

(EA 43. 50-55)

topcu gumandari

“*topcu gumandari*” diyir, “sen düşmanı görüñdurmıya bañ.”

(KYAM 4. 65-70)

yörüK gızı

meçiTde yėtişdim göcúñ ardından

èyleniP burada dur *yörüK gızı*

(AOA B1.01. 35-40)

zalımın kıızı

nedir, o *zalımın kızı* gene elli kere dëmişem tuznan şekeri birbirinden ayır.

(SMA 19. 15-20)

2.4. BİRLEŞİK AD ÖBELERİ

Bey Börek

hadi *Bey Börek* diyelar.

(AYA 7. 90-95)

ölum ali

“*ölum ali* seni de götürüyüm mü?”

(AOA A4.01. 1-5)

oğlum mehemmed

ordan seslendiler: “*oğlum mehemmed.*”

(KYAM 61. 75-80)

seyid aḥmed

şimdi *seyid aḥmed* siz hëç kıymalı yaptız.

(SMA 23. 240-245)

şeh memmed

şeh memmed eşidiñ mi?

(MIA 98. 5-10)

2.5. SIFAT ÖBEKLERİ

alnı açık ulu önder

“*alnı açık ulu önder*

bi de pilāñ ters yüzünü dönder.”

(MYA I/91 85-90)

aslan ağam

sen gèdeli *aslan ağam*

idara gonağun yaslı

(AOA A1.22. 75-80)

aşıhlar buynu vuran gız

aşıhlar buynu vuran gız

(MİA 11b 25-30)

her gelene su veren gız.

her gelene su veren gız

(MİA 11b 25-30)

aşıh osman

söyle *aşıh osman* firğati, gayet hadli mürüvveti yiğit satmaz çalım seni

(KYA 32. 35-40)

bu gıymetli cesur kópēm

bu gıymetli cesur kópēm, diyo.

(KYA 21. 90-95)

cadi garılar

cadi garılar remel atir.

(EA 68. 40-45)

cenebet herifler

he, *cenebet herifler*, dedi.

(EA 43. 50-55)

çaḥal ġardaş

“*çaḥal ġardaş, çaḥal ġardaş*” dèrken çaḥah ġoşarahdan geliyür.

(AOA B4.01. 175-180)

çakır ayşem

çakır ayşem gözlerinden akar gannar.

(AMA 18. 30-35)

çakır zèynep

sırrı efendiñ çandırmalar fermenı

doldur *çakır zèynep* içelim.

(MYA II/9. 5-10)

çoğ efendi ġardaş

çoğ efendi ġardaş, söyliyim çoğ olur.

(EA 48. 50-55)

çoḥ deġerli doḥtorlar

çoḥ deġerli doḥtorlar dèdí. fılın ġunı üzerıme gelecaḥ dedi.

(SMA 22. 25-30)

deli ġoğül

gaḥ gedelim *deli ġoğül*.

(KYAM 48b. 70-75)

deli meḥemet

Úe *deli meḥemet* olaraq da söylendi ona

deli Úā'iz bi gün üli cāmida Úā'iz Úeriýor.

(SMA 22. 40-45)

deli türk

deli türk dimiş, ğaldı mı hindiya at.

(KYA 42. 45-50)

denkli boz

denkli boz baḡ buni diyer

(AYA 7. 130-135)

e'ri belîñ ince sunam

“seni kürde bē iderim

e'ri belîñ ince sunam.”

(AOA A1.20. 60-65)

derūni delden ve cānı ğoñülden çok sevgili nişannım

derūni delden ve cānı ğoñülden çok sevgili nişannım, beni ğoĝa ğoĝa duTdular.

(AOA A6.06. 60-70)

esgi emmiler

size diyom size *esgi emmiler*

ĝúz gelince óķúz isder samanı

(KYA 15. 85-95)

filan ġago

yaşlı adamları *ġago* dèrler, *filan ġago*.

(ÇÇYA 31.47)

ġadın ġızım

anamgil “èyleme *ġadın ġızım*, nēdeñ gelivediñ sen.

(MYA II/9. 135-140)

ġādir felek

yèter *ġādir felek* bu ġadar yeter.

(KYA 45. 10-15)

ġara ġózlüm

ikimiz gidelim de tek bir odaya

soyuñ ġucaġıma da gir *ġara ġózlüm*.

(AOA A3.01. 20-25)

ġar_ibişim

tèz gel *ġar_ibişim* tez gel.

(AOA B4.01. 15-20)

ġoc ana

“*ġoc ana* ben seniñ/// ol, ol, gel baġalım.” demiş.

(MYA I/10. 30-35)

ġoca ana

“*ġoca ana*” demiş,” ters ġoduñ endē olmadı.

(MYA I/3. 65-70)

ğoca avrad

esgi avrada *ğoca avrad* dirik, yiñiye ferik derik.

(KYA 33. 50-55)

ğocu doñuz

“yırtını yırtını geşdim *ğocu doñuz* dëyoru.”

(MYA I/40. 30-35)

ğoca ğınıķ

yaslan *ğoca ğınıķ* yaslan

seslen *bibim_õlu* seslen

(AOA B4.01. 50-55)

ğul_õlum

mektubuñu gecikdirme *ğul_õlum*

demiyon mu anam yanar del_olur.

(KYA 31. 15-20)

hatın ğızım

uur olsun *hatın ğızım*.

muraz_ısa bu da yeter

(AOA A1.19. 55-60)

haylaz nene

haylaz nene dëyi, benim tavıklāma da dil **ü**ret dëyi.

(EİA 11. 75-80)

ihtiyar baba

“salamün aleyküm *ihtiyar baba*”

(KYAM 16. 1-10)

ince hacım

ğak gidelim *ince hacım*

bura bizim nemiz olur.

(AOA A6.04. 1-5)

kanli derya

kanli derya nettiñ beg Taharimi

(AYA 3. 10-15)

mavi dilber

mavi dilber geçer miyim ben senden

(AOA B3.10. 5-10)

misevir baba

“annatacağ mıyığ, *misevir baba*?”

(KYAM 45. 15-20)

moll ibrām

paşa dedi ki, “*moll ibrām* sen göca tarlıya imece yaPcēsін.”

(MYA I/90. 35-40)

pınarıñ başında duran gız

oğlan eliñ gulağuna atmış

pınarıñ başında duran gız

(MİA 11b 25-30)

sarhoş aħmet

tane sarhoş aħmet dèdígımız bi adam úardı.

(SMA 15. 90-95)

sarı ókúz

geriye dönmüş te baña baħıyar

sankı baña çerçi diyor sarı ókúz

(KYA 18. 40-45)

sevdālı yārim

yar leylim leylim

eliñelime deydi

sevdālı yārim

(KYA 11. 25-35)

sürmel_eşim

sivaza mekdüp yolladım

seniñ için sürmel_eşim

(AOA B1.04. 20-25)

şen babam

böyük evin yakışığı

şen babam, evin şen olsun

giderim haberin olsun.

(MİA 75a. 20-25)

utanmaz herifler

tü *utanmaz herifler*; dört tene götü poğlu gaúurun önünden gaşdız.

(EA 115. 95-100)

yalañız_ali.

ğar yādı da gündurasın boyladı

ğrbannar olduum *yalañız_ali*.

(KYA 28. 1-5)

zalım abèm

zalım abèm uyandı.

(SMA 14. 205-210)

zalım derya

zalım derya nettın beg Taharimi

(AYA 3. 15-20)

2.6. TEKRAR ÖBEKLERİ

a ğulu, a ğulu

gelende anam dedi, *a ğulu, a ğulu*, ana bağ.

(KYAM 85a. 10-15)

alim alim

alim alim yavrimi yanrüm; ölumu ölüm oriçyli_y_idun, kışun yaralarından yandı_mi yavrum_i yavrōm.

(TYA 55d. 28)

âlo âlo!

zurzunadan mēni ārir. âlo âlo! ne var dedim.

(KYAM 87. 1-5)

anne gel, anne gel

durdurmazlā zaten anne gel, anne gel.

(AMA 13. 45-50)

ayşem ayşem

ayşem ayşem aş_gibin.

(TYA 26b.79)

Bala Beğ, Bala Beğ

“Bala Beğ, Bala Beğ, senin_emceğin_efenim araba vurdi.”

(KYAM 3. 25-30)

bire hele, bire hele

“bire hele, bire hele! bu neci?”

(AOA B2.15. 75-80)

cel cel ali emmi, ali emmi cel cel

cel cel ali emmi, ali emmi cel cel!

(EA 61. 10-15)

çingen çingengi çingan

çingen çingengi çingan merba.

(TYA 70b. 106)

ecişim becişim

ondan sora ğalkmış keyik, *ecişim becişim* temesen yavrularımı yemesen.

(TYA 144f. 141)

ğavim ğardaşler

cem olun ağılyah *ğavim ğardaşler*

aķıdalım göz ile dem yaşler.

(KYAM 26. 5-10)

ğızım, aħıllı ğızım

ne gülësiñiz *ğızım, aħıllı ğızım*, bişiy mi ğórdünüz burda?

(KYA 13. 1-5)

ħeso ħeso la ħeso ħeso

diyi *ħeso ħeso la ħeso ħeso* baħi ħeso'dan ses yoh

(SMA 15. 25-30)

mısdıvı dayı, mısdıva dayı

“mısdıvı dayı, mısdıva dayı!”

(MYA I/98. 95-100)

ola rames, ola rames, ola rames...

ola rames, ola rames, ola rames...

(EA 62. 25-30)

osman amca, osman amca

bizi görünce adamlā diñelşi-ğudulā; “*osman amca, osman amca.*” didilē.

(MYA I/98 5-10)

santral, alo santıral, alo santıral, alo

orda tilifonu beyhdi; *santral, alo santıral, alo santıral, alo.*

(EA 39. 40-45)

sultan sultan

“ērek *sultan sultan*” dēmiş.

(MYA I/58. 10-15)

vèysel vèysel

“*vèysel vèysel* davşan geliyōr.” dediler.

(AOA B1.01 5-10)

zalım ğızı zalım

dedi “*zalım ğızı zalım.* ħora kaçırsan?”

(KYAM 72. 100-105)

zeynebim, zeynebim allı zeynebim

alırdı *zeynebim, zeynebim allı zeynebim* diyi.

(KYA 36. 1-5)

zübüdece mā zübüdece mā

komşulā geldi *zübüdece mā zübüdece mā*, u īsancıqlā bulğaristan göçmeni işte.

(EİA 3. 30-35)

2.7. PEKİŞTİRME ÖBEKLERİ

2.7.1. PEKİŞTİRME + AD

seni doñuscuk

“*seni doñuscuk* dünden geldiñbana bildiklik vëmüyóduñ.” dedi.

(AOA B3.14. 40-45)

seni hınzırın kızı seni

seni hınzırın kızı seni dēyi.

(EİA 11. 50-55)

2.7.2. AD + PEKİŞTİRME

eşşek supası seni

eşşek supası seni! ulan ben seniñ başıyıñ belāsı mıyım ölüm?

(AOA A4.02. 120-125)

3. TÜMCELERLE YAPILAN SESLENMELER

af buyurun

af buyurun dedim.

(EA 32. 115-120)

aha baķ

aha baķ kim var çarşıda?

(ÇÇYA 17.34)

alaman cemał’a deyi, cemał deyi

alaman cemal'a deyi, cemaġ deyi asma çocū dēri sōna iş bozuk olucaĵ dēri.

(EġA 1. 20-25)

aman āṣām yaman āṣām

dālar baṣi duman āṣām

aman āṣām yaman āṣām

dālar baṣi duman āṣām

(KYA 9. 1-10)

baḥ

baḥ maḳamdır, ama ismi de ilyastı hā.

(ÇÇYA 33.30)

baK

baK ṣōne parça çakarız.

(AMA 1. 140-145)

baK hele

baK hele, yārın sen fadimeye git.

(AMA 10. 130-135)

bana baĵ emṣerim

bana baĵ emṣerim dēyi, bu āç parçasını uçurup götürüp gezdirmek mesele dēyi.

(EġA 19. 55-60)

çekilin arĵadaṣlar

çekilin arĵadaṣlar

(SMA 14. 210-215)

deliciye haber olsun

delil yalvar yâren ister

deliciye haber olsun.

(MÎA 68. 15-20)

e baĥ

e baĥ ha bu karşıda görduĥların bu heppi beg yerleri yanı.

(ÇÇYA 17.14)

efendime dëyem

efendime dëyem.

(ÇÇYA 9.2)

efendime söyliyâm

efendime söyliyâm, millet de çoĥti.

(ÇÇYA 6. 18)

efendime söyleyim

efendime söyleyim, bu şekilde.

(KYA 2. 60-65)

ē, hindi baĥ

ē, hindi baĥ, ĥızı istiyollar da ōlanı yeriollar.

(KYA 24. 70-75)

è nètтин

ê nêttin? dèdi.

(ÇÇYA 8.33)

ê nêydaḥ

peki ê nêydaḥ?

(ÇÇYA 8.35)

ē niy,iTdín ali

ē niy,iTdín ali?

(AOA A1.04. 10-15)

ê oḡluma deyem

ê oḡluma deyem

(ÇÇYA 30.14)

ey cem'eti müslimin ḵusura baḥmayın

ey cem'eti müslimin ḵusura baḥmayın.

(SMA 22. 110-115)

ḫilah maḥalleden ḫilanın oḡlı ḫilan vefat êtmıştır, dost ve yaḥınlarına duyurulır

“ḫilah maḥalleden ḫilanın oḡlı ḫilan vefat êtmıştır, dost ve yaḥınlarına duyurulır.”

(SMA 2. 1-5)

ḡabal ḡavıl,aTma

orda ḡabal ḡavıl,aTma.

gel buraya görüşelim.

(AOA B2.07. 40-45)

gaḥḥ₂ulan gavat

gaḥḥ₂ulan gavat, diyir.

(EA 1. 80-85)

gel bora

Ṭrasim “*gel bora*” dèdi.

(MYA I/22 65-70)

gel burya

seslendi nişannısını: *gel burya*, dedi.

(EA 83. 10-15)

geli₂n₂ulan

çağrılar₂artuḥ *geli₂n₂ulan* çağrılar.

(ÇÇYA 9.37)

gel güzel

gel güzel.

(AYA 3. 35-40)

ḡurban₂oluyum dede

ḡurban₂oluyum dede, buyur, demiş.

(KYA 19. 25-30)

ḡússüm, ayşa, şeyi hadi ḡurban₂olurum, hadi ḡurban₂olurum, hadi, vā, vā

ḡússüm, ayşa, şeyi hadi ḡurban₂olurum, hadi ḡurban₂olurum, hadi, vā, vā...

(KYA 36. 265-270)

hadi baḳalım hanım abla

hadi baḳalım hanım abla demişler, karıya.

(EİA 20. 35-40)

ha şunnā baK

ha şunnā baK, bunnarın ismi kepcedir.

(AMA 17. 195-200)

hāşa af̣ēdersiz

hāşa af̣ēdersiz dedi (...)

(ÇÇYA 8.6)

ḳardaşıma dēyem

ḳardaşıma dēyem

(ÇÇYA 9.7)

ḳardaşıma söyliyim

ḳardaşıma söyliyim.

(SMA 20. 1-5)

ḳaḥ kızım

ḳaḥ kızım, diyi.

(SMA 28. 75-80)

ḳız şu manzaraya baḥsana ya

ḳız şu manzaraya baḥsana ya!

(SMA 15. 140-145)

kolay gelsin

bi arkadaşın biri *kolay gelsin*, dedi.

(EİA 21. 1-5)

nābārsun ba zübūd ābla

nābārsun ba zübūd ābla, i misin.

(EİA 37. 25-30)

noldu efendin üstemenim

“*noldu efendin üstemenim.*” dedi.

(MYA I/22 65-70)

saña diyom saña hazret-i mısā

saña diyom saña hazret-i mısā

ziyāretine varacām gollarım ğısa

(KYA 44. 80-90)

söyle yiğit söyle

söyle yiğit söyle ben verem haber.

(AYA 7. 40-45)

ulan ğaraciğer ğimişñ be

ulan ğaraciğer ğimişñ be! demiş.

(AOA A7.09. 45-50)

sen deli misin

sen deli misin ğavıra bağ.

(ÇÇYA 29.4)

vay_ğurban_olurum.

vay_ğurban_olurum.

(KYA 24. 80-85)

yandım anam

yandım anam diyi bārmış.

(KYA 4. 90-95)

yav baba ayrılmam yav

yav baba ayrılmam yav, dedi.

(ÇÇYA 11.3)

yetiş kemal paşa ğolu

biz yonana yesi gèdik

yetiş kemal paşa ğolu.

(KYA 59. 95-100)

yigenim baħ

isim bu *yigenim baħ*.

(ÇÇYA 20.1)

söle

söle diy, diy sen beni alacaħsın.

(ÇÇYA 9.70)

4. KARMA BİÇİMLERLE YAPILAN SESLENMELER

4.1. ÜNLEM+AD+ÜNLEM

ah oğlum ah

“ah oğlum ah. bilen bilir de bilmiyen bi dutam mercimek sanır!”

(AOA A3.16. 55-60)

āh ölüm āh

“āh ölüm āh vallāhi baḳ endēniñ fıdanı ğarı ismāllerden benim öllük göndermiş bu badıkanı.”

(MYA II/6 45-50)

yav arkadeşim yav

yav arkadeşim yav.

(AMA 12. 200-205)

4.2. UNVAN ÖBEĞİ+ÜNLEM

ismayil beg yav

ismayil beg yav dedi.

(ÇÇYA 16.26)

4.3. UNVAN + BİRLEŞİK AD ÖBEĞİ

adana belediye başkanı selahaTdin çolaḳ

adana belediye başkanı selahaTdin çolaḳ

ğoyun tiTdi görmedin mi

(AOA A1.20. 25-40)

başabakan süleyman demir

başabakan süleyman demir

goyun tiTdi görmedin mi

(AOA A1.20. 25-40)

ğozan belediye başkanı mıstafa azgın

ğozan belediye başkanı mıstafa azgın

goyun tiTdi görmedin mi

(AOA A1.20. 25-40)

4.4. AD + ÜNLEM

ana... hēy

ana hamāma vardıñ mı *hēy*.

(AMA 6. 20-25)

suhí bro

suhí bro, o úefat eden diyi ki.

(SMA 265-270)

yavrım ya

ē çektimiz çileler haddin aşdı *yavrım ya*, nōrelim?

(KYA 16. 5-10)

zeki bea

“*zeki bea*” dēdi, “duydūma göre çeltik de ayırmıssıñ.” dēdi.

(AOA A1.02. 20-25)

4.5. UNVAN + ÜNLEM

doğdur bē

“*doğdur bē*” dedim. “çocū ne bakmeyoñ? dedim.

(MYA I/26. 90-95)

efendim hā

onnan sonā *efendim hā* geldim.

(ÇÇYA 33.10)

5. KALIP SÖZLERLE YAPILAN SESLENMELER

Kalip sözler bireylerin bazı özel anlarda kullandıkları kalıplaşmış sözlerdir. Biriyle karşılaşıldığında veya vedalaşırken; doğumlarda ve birinin ölümünün ardından; sabah, öğle ve akşam vakitlerinde bu ve bunlar gibi pek çok zamanda kullanılan sözlerdir. Birine seslenme için kullanılan kalip sözler de vardır. Türkiye Türkçesi ağızlarında seslenme sözü olarak kullanılan kalip sözler oldukça fazladır.

can ciger he gurban

e ne istiyiñ? *can ciger he gurban*.

(MİA 110-15-20)

ilāhi yārebbi

“*ilāhi yārebbi* bir ħuda, ben yoħ eyle.” dedi.

(KYAM 44. 105-110)

imdād

imdād beni ğurtaran yoħ mu.

(KYA 55. 165-170)

bilmem niy, ēTdi ģmıñ arapları

“*bilmem niy, ēTdi ģmıñ arapları*, siz nēriye ğēdiyoñuz.” dedi.

(AOA A1.07. 45-50)

merhaba

merhaba, hoş geldin nasılsın?

(SMA 22. 115-120)

merhaba asger

haber verdiler ki Mustafa Kemal gelir.

“*merhaba asger.*” dedi.

(KYAM 4. 20-25)

nenni nenni bebek

bey babası gelir şamdan

nenni nenni bebek

(MİA 15. 5-10)

selam aleykum selam amca

bu diye ki *selam aleykum selam amca* diye.

(AYA 75.80)

selāmün aleyküm anasının danası

selāmün aleyküm anasının danası dedim.

(EİA 25e. 135-145)

tñ tñ ğabacıĸ

“*tñ tñ ğabacıĸ*, beni aldatan anıcıĸ babıcıĸ nerē gidelim.”

(MYA I/28. 1-5)

6. SATICI SÖZLERİYLE YAPILAN SESLENMELER

Satıcılar sattıkları ürünlerin adıyla seslenme gerçekleştirebilmektedir. Domates, patates şeklinde bağırarak bir satıcı sattığı ürünün adını kullanarak alıcının dikkatini çekmeye çalışmaktadır.

süüüt Úaaar süüüt

bu süt maḳamnan çağırılırdı. süüüt Úaaar süüüt. “şu şekilde. ḳaaalaylaaandî ğurnam süüüt.”

(SMA 19. 55-60)

Yooğurt alan paraanan

Yooğurt alan paraanan

Yooğurt alan paraanan

Yooğurt alan paraanan

(SMA 19. 60-65)

7. KENDİNE SESLENME

Bireylerin kimi zaman yalnızlık duygusundan kimi ya zaman kendilerine öfkelenindiklerinde kimi zaman ise büyük bir başarı elde ettiklerinde ve bu gibi durumlarda kendilerine seslendikleri görülmektedir. Bunun haricinde ise kendine seslenme şiirlerde karşılaşılan bir durumdur. Şair şiirin mahlas kısmında kendine seslenebilmektedir.

yaÚ nêrdeyem

dêdim yaÚ nêrdeyem, dêdim yaÚ. (kendisine sesleniyor.)

(SMA 22. 15-20)

şükrüm

şükürüm bu sözlerde nedir murādıñ? (kendisine sesleniyor.)

(KYA 66. 80-85)

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Seslenme sözleri üzerine pek çok çalışma bulunmasına rağmen Türkiye Türkçesi ağızlarında seslenme sözleri üzerine herhangi bir araştırma yapılmamıştır. Bu çalışma ile dört ana ağız gurubundan elde edilen verilerden hareketle Türkiye Türkçesi ağızlarında seslenme sözleriyle ilgili bir tasnif oluşturulmuştur. Bu tasnif seslenme sözlerinin yapısal çözümlemesinin tasnifidir.

Daha önce Özezen tarafından yapılan tasnif eldeki bulgularla geliştirilmiştir. Bulgulardan çıkardığımız tasnifi, Özezen'in tasnifiyle karşılaştırmalı olarak şöyle verebiliriz.

1. Özezen'in tasnifi 5 ana alt başlıktan (*tek sözcüklük seslenme biçimleri, birleşik sözcüklerle seslenme biçimleri, sözcük öbekleriyle seslenme biçimleri, seslenme işlevli cümle biçimleri, karma biçimler*) oluşurken bizim tasnifimiz 7 ana alt başlıktan (*sözcük ve birleşik sözcüklerle yapılan seslenmeler, sözcük öbekleriyle yapılan seslenmeler, tümcelerle yapılan seslenmeler karma biçimlerle yapılan seslenmeler, kalıp sözlerle yapılan seslenmeler, satıcı sözleriyle yapılan seslenmeler ve kendine seslenme*) oluşmaktadır. Bizim tasnifimizde *kalıp sözler, satıcı sözleri ve kendine seslenme* ile yapılan seslenmeler Özezen'in tasnifinde olmayan başlıklardır.

2. Özezen'in tek sözcükle yapılan seslenmeleri 7 alt başlıkta (*ünlem, özel ad, akrabalık adı, küçültme adları, cinsiyet adları, zamir ve görev adları ile yapılan seslenmeler*) verilirken bizim tasnifimizde sözcük ve birleşik sözcük türleri birleştirilerek 4 alt başlıkta (*adlar, sıfatlar, adıllar ve ünlemler*) verilmiştir. Ancak her bir başlık daha ayrıntılı alt başlıklara ayrılmıştır. Ör. Adlar ile yapılan seslenmeler ayrıntılı şekilde (*özel adlar, takma adlar, akrabalık adları, küçültme adları, azarlama adları, cinsiyet adları, unvan (meslek, uğraş) adları, tabiat unsuru olan adlar, hayvan adları, mekan adları, şehir/ülke adları, şehre mensupluk adları, kavim/millet adları ve topluluk adları*) toplam 14 alt başlıkta işlenmiştir.

3. Özezen'in tasnifinde sözlük öbekleriyle yapılan seslenme biçimleri 5 alt başlıkta (*unvan öbekleri, birleşik isim, ünlem öbekleri, isim tamlamaları ve sıfat tamlamaları*) verilirken bizim tasnifimizde 8 alt başlık (*ünlem öbekleri, unvan*

öbekleri, ad öbekleri, birleşik ad öbekleri, sıfat öbekleri, tekrar öbekleri ve pekiştirme öbekleri) vardır. Bunlardan ünlem öbekleri 9 alt başlıkta, unvan öbekleri 4 alt başlıkta ve pekiştirme öbekleri 2 alt başlıkta işlenmiştir.

4. Özezen'in tasnifinde karma biçimler için herhangi bir alt başlık verilmezken bizim tasnifimizde 3 alt başlık verilmiştir. Böylece kendi içinde bir düzenlemeye gidilmiştir.

5. Çalışmamızda özel adlar gerçek kullanımında 43, küçültme/ululama/sevgi adlarında 43, unvan/meslek/uğraş adlarında 42, akrabalık adlarının gerçek kullanımında 37, ünlemlerde 36, akrabalık adlarının sözde kullanımında 27, cinsiyet ayrımı gösteren adlarda 12, özel adların kırpılmasında 7, takma adlarda 5, adılarda 5, tabiat unsuru olan adlarda 4, sıfatlarda 4, şehir/ülke adlarında 3, kavim/millet adlarında 3, azarlama/küçümseme/hakaret/küfür adlarında 2, özel adların sözde kullanımında, hayvan adlarında, mekan adlarında, bir şehre mensupluk bildiren adlarda, topluluk adlarında ise 1'er örnek tespit edilmiştir.

6. Ünlem öbeklerinin seslenme sözü olarak kullanılmasında 176, unvan (meslek, uğraş) öbeklerinde 69, sıfat öbeklerinde 49, tekrar öbeklerinde 22, ad öbeklerinde 17, birleşik ad öbeklerinde 5, pekiştirme öbeklerinde ise 3 örnek tespit edilmiştir.

7. Tümcelerle yapılan seslenmelerde 49 örnek tespit edilirken, karma biçimlerde 13, kalıp sözlerde 10, satıcı sözlerinde ve kendine seslenmede ise 2'şer örnek mevcuttur.

KAYNAKÇA

Akalın, Ş. H. (1999). “Türkiye Türkçesinde Ünlem”, *Türk Gramerinin Sorunları II*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Akar, A. (2013). *Muğla ve Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Akkuş, M. (2004). “a/e Seslenme Edatının İşlevleri Üzerine Bir Araştırma”, V. *Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildiriler I*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

...Aktan, B. (2009). *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*, Ankara.

Alyılmaz, C. (1994). *Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi*, Erzurum.

Alyılmaz, C. (1999). “Ünlemlerin Seslenmeleri Kuvvetlendirici İşlevleri”, *Türk Gramerinin Sorunları II*, Ankara.

Alyılmaz, S. (2015). “Türkçenin Söz Diziminde Seslenmeler ve Seslenme Öbekleri,” *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Erzurum, 54, 31-50.

Ay, Ö. (2009). *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Fiil Çekimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Azap, N. (2008). “Türkiye Türkçesinde Hitap ve Ara Sözler (Duygu Sözleri)”, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Biray, N. (2013). “Kazak Türkçesinde Ünlemler”, *Uluslar arası VI. Türk Dili Kurultayı Bildirileri (20-25) Ekim, I. Cilt*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Boz, E. (2006). *Afyonkarahisar Merkez Ağzı*, Gazi Kitabevi, Ankara.

ÇelebiS., SancıU.D. (2015). *TDK Güncel Türkçe Sözlük ile TDK Sesli Türkçe Sözlük’ün Ünlemlerin İşlevleri Bakımından Karşılaştırılması*, International Journal of Language Academy, Finlandiya.

ÇelikA., KayaN., DemirdilekS. ve Çirçis. (2006). *Cümle ve Metin Bilgisi*, İstanbul.

Daşdemir, M. (2014). *Oklama Yöntemiyle Türkçenin Yapısal-İşlevsel Söz Dizimi*, Fenomen Yayınları, Erzurum.

Delice, H.İ. (2012). *Sözcük Türleri*, Asitan Yayınları, Sivas.

Delice H.İ. (2007). *Türkçe Sözdizimi*, İstanbul.

Demir, N. (2006). *Trabzon ve Yöresi Ağızları*, Gazi Kitabevi, Ankara.

Dinar, T. (2014). “Türkiye Türkçesi ve Türkmen Türkçesinde Cümle Dışı Unsur”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 75., ISPARTA.

Dizdaroğlu, H. (1976). *Tümce Bilgisi*. Ankara.

Doğru, F. (2015) “Seslenme Sözleri ve Genel Türkçe Sözlüklerdeki Görünümü”, *II. Uluslar arası Sözlükbilimi Sempozyumu, 3-4 Kasım (Yayımlanmamış Bildiri)*, İstanbul.

Ercilasun, A.B. (1983). *Kars İli Ağızları*, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Ergin, M. (1972). *Türk Dil Bilgisi*, Minnitoğlu Yayınları, İstanbul.

Gedizli, M. (2015). *Türkçede Ünlemler ve Temel İşlevi*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi.

Gemalmaz, E. (1978). *Erzurum İli Ağızları*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum.

Gencan, T.N. (1979). *Dilbilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Gencay, N. (2012). *Kuzey Kıbrıs Türk Ağzında Kalıp Sözler*, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kıbrıs.

Gökdayı, H. (2008). *Türkçede Kalıp Sözler*, Bilig Dergisi, Ankara.

Günşen, A. (2000). *Kırşehir ve Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Gülseren, C. (2000). *Malatya İli Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Hacıeminoğlu, N. (1984). *Türk Dilinde Edatlar*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

- Hatiboğlu, V. (1972). *Türkçenin Söz Dizimi*, Ankara.
- Kalay, E. (1998). *Edirne İli Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karaağaç, G. (2009). *Türkçenin Söz Dizimi*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Karahan, L. (2004). *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kuçkartay, İ. (1997). *Özbeklerde Hitap Kültürü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ÖzçelikS, ErtenM. (2005). *Türkiye Türkçesi Dilbilgisi*, Diyarbakır.
- ÖzçelikS, BozE. (2001) *Diyarbakır ili Çüngüş ve Çermik Yöresi Ağzı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ÖzçelikS, BozE. (2009). *Siverek Merkez Ağzı*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Özezen, M.Y. (2004). “Türkiye Türkçesi Konuşma Dilinde Seslenme Biçimleri Üzerine Gözlemler Genel Sınıflama”, *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, Ankara.
- Özkan İ.E. (1994). *Ardanuç ve Yöresi Ağızları*, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- ÖzkanM. SevinçV. (2008). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, İstanbul.
- Özmen, M. (2013). *Türkçenin Sözdizimi*, Karahan Kitabevi, Adana.
- PeçenekD, Sıla O.A. (1996). *Dilin işlevleri: kibarlık, dayanışma, seslenme biçimleri ve sen-siz ayrımı*”, *Dil Dergisi* 46, 35-41.
- Türk Dil Kurumu, <http://www.tdk.gov.tr>, 2 Mayıs 2016.
- Yıldırım, F. (2006). *Adana ve Osmaniye İlleri Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

